

RUSYA’NIN OSMANLI DONANMASINI İMHA DÜŞÜNCESİ VE SİR WILLIAM ETON’IN 1788 TARİHLİ PLANI

 Hüseyin YILMAZ^a

Öz

1770’te yaşanan Çeşme Baskını Osmanlı donanmasının imhası ile sonuçlandı. İngiltere’nin desteği ile gerçekleşen Rusya’nın bu operasyonu, 1768–1774 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında denizlerdeki inisiyatifin Rusya’nın eline geçmesine neden oldu. Rusya 1783’te Kırım’ı ilhak etmiş ve Karadeniz’de güçlü bir donanma inşasına başlamıştı. Fakat 1787’de yeni bir savaş başladığında Rus donanması hala açık denizlerde Osmanlı donanmasının karşısına çıkmaktan çekinmekteydi. Bu nedenle Rus başkomutanı Potyomkin, Çeşme Baskını benzeri bir operasyon planlamaktaydı. Fakat Rusya ile İngiltere arasındaki sorunlar bunu imkansız kılmaktaydı. Bu nedenle Potyomkin, İstanbul’da demirli Osmanlı donanmasına karşı bir operasyon düşünmekteydi. Bunun için de Osmanlı Devleti ve İstanbul Boğazı’nın savunmasını bilen Sir William Eton’dan bir plan hazırlamasını istemişti. Sir William Eton, ticari ve diplomatik görevleri nedeniyle uzun süre Osmanlı topraklarında bulunmuştu. Plan, Oxford Üniversitesi Bodleian Library, Dep. Bland Burges 34’te bulunmaktadır. 1 Ağustos 1788 tarihlidir. Özi (Oçakov) kuşatması sırasında hazırlanmış ve Özi’nin önlerindeki Rus karargahında bulunan Potyomkin’e sunulmuştur. “Sur la possibilité de détruire la Flotte Turque dans le Port de Constantinople avec une force tres inferieure” isimlidir. Bu memorandumda Eton, İstanbul’da demirli bulunan Osmanlı donanmasına küçük bir Rus kuvvetiyle saldırı yapılarak yok edilip edilemeyeceği sorusunun cevabını aramıştır. Eton, bu planda Haliç’te demirli Osmanlı donanmasına yapılacak baskına dair görüşlerini paylaşmıştır. İstanbul Boğazının akıntı yönü, rüzgarı, dağları, genişliği gibi bilgiler paylaşmıştır. Özellikle top tabyaları, kaleler, gemilerin konumu gibi veriler doğrultusunda Osmanlı savunmasını analiz ederek zayıflıklarını ortaya koymuştur. Bu çalışmanın amacı söz konusu raporu ortaya çıkaran şartları ve raporun içeriğini analiz etmektir. Özellikle Rusya’yı Osmanlı donanmasına ani bir baskın yapmaya iten nedenler, son dönemde Karadeniz’de değişen güç dengeleri ortaya konulmuştur. Diğer yandan Eton’ın daha önceki faaliyetlerine yer verilerek mezkûr askerî raporu hazırlayabilecek donanma nasıl sahip olduğu gösterilmiştir. Bununla birlikte raporun bir özeti sunularak değerlendirilmiş ve metnin sonuna da orijinali eklenmiştir.

Anahtar kelimeler: Rusya, İstanbul Boğazı, Karadeniz, donanma, Sir William Eton.

^a Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, Manisa/Türkiye, huseyin.yilmaz@cbu.edu.tr

THE RUSSIAN THOUGHT OF DESTROYING THE OTTOMAN NAVY AND SIR WILLIAM ETON'S PLAN OF 1788

Abstract

The Battle of Chesme of 1770 destroyed the Ottoman fleet. This Russian operation, carried out with British support, enabled Russia to gain the initiative at sea during the Ottoman-Russian War of 1768-1774. In 1783, Russia annexed Crimea and began to build a powerful navy in the Black Sea. However, when a new war broke out in 1787, the Russian navy was still reluctant to confront the Ottoman navy on the high seas. For this reason, the Russian commander-in-chief Potemkin began to plan an operation similar to the Chesme Campaign. However, the existing problems between Russia and Britain made such an operation impossible. Consequently, Potemkin considered an operation against the Ottoman navy, which was anchored in Istanbul. To this end, he requested Sir William Eton, who was well acquainted with the Ottoman Empire and the defence of the Bosphorus, to prepare a plan. Sir William Eton had spent a considerable amount of time in Ottoman lands, fulfilling his commercial and diplomatic duties. The plan he prepared is preserved in the Bodleian Library of Oxford University (Dep. Bland Burges 34) and is dated 1 August 1788. It was drawn up during the siege of Ozi (Ochakov) and presented to Potemkin at the Russian headquarters located in front of the fortress. The memorandum is titled "*Sur la possibilité de détruire la Flotte Turque dans le Port de Constantinople avec une force très inférieure.*" In this memorandum, Eton sought to determine whether a small Russian force could destroy the Ottoman navy, which was anchored in Istanbul. Within this plan, he set out his views on a raid against the Ottoman fleet anchored in the Golden Horn. Eton provided detailed information on the direction of currents, winds, topography, and the width of the Bosphorus. In particular, by analysing data concerning artillery batteries, fortresses, and the positions of ships, he examined the Ottoman defensive system and revealed its vulnerabilities. This study aims to analyse the conditions that led to the emergence of this report as well as its content. Special emphasis is placed on the reasons that prompted Russia to consider a sudden attack on the Ottoman navy and on the shifting balance of power in the Black Sea during the period leading up to the war. In addition, by examining Eton's previous activities, the study demonstrates that he possessed the necessary qualifications to prepare such a military report. Furthermore, a summary and evaluation of the report are presented, and the original document is appended at the end of the text.

Keywords: Russia, Black Sea, Bosphorus, navy, Sir William Eton.

ИДЕЯ УНИЧТОЖЕНИЯ ОСМАНСКОГО ФЛОТА РОССИЕЙ И ПЛАН СЭРА УИЛЬЯМА ИТОНА 1788 Г.

Аннотация

Чесменское сражение 1770 года завершилось уничтожением основных сил османского флота. Эта операция России, осуществлённая при поддержке Великобритании, в ходе Османско-русской войны 1768-1774 гг. привела к переходу инициативы на морях в руки России. В 1783 году Россия аннексировала Крым и приступила к созданию мощного флота в Чёрном море. Однако с началом новой войны в 1787 году российский флот всё ещё избегал выхода в открытое море для противостояния Османскому флоту. В связи с этим главнокомандующий русскими войсками Потёмкин планировал

операцию, аналогичную Чесменскому сражению. Однако существующие проблемы в отношениях между Россией и Великобританией делали это невозможным. По этой причине Потёмкин рассматривал возможность проведения операции против османского флота, стоявшего на якоре в Стамбуле. Для этого он поручил Сир Уильяму Итону, хорошо знакомому с Османским государством и обороной Стамбульского пролива, подготовить соответствующий план. Сир Уильям Итон в течение длительного времени находился на османских территориях в связи со своими торговыми и дипломатическими обязанностями. Подготовленный им план хранится в Бодлеанской библиотеке Оксфордского университета (Dep. Bland Burges 34) и датирован 1 августа 1788 года. Он был составлен во время осады Ози (Очакова) и представлен Потёмкину в русском лагере, расположенном перед крепостью. Документ озаглавлен «Sur la possibilité de détruire la Flotte Turque dans le Port de Constantinople avec une force très inférieure». В данном меморандуме Итон стремился ответить на вопрос о том, возможно ли уничтожение османского флота, стоявшего на якоре в Стамбуле, посредством атаки ограниченными силами российского флота. В рамках этого плана он изложил свои соображения относительно нападения на османский флот, находившийся на якоре в Халиче (Золотом Роге). Итон приводит сведения о направлении течений, ветров, рельефе местности, ширине Стамбульского пролива. В частности, на основе данных о расположении артиллерийских батарей, крепостей и кораблей он проанализировал османскую систему обороны и выявил её уязвимые стороны. Целью настоящего исследования является анализ условий, приведших к появлению данного отчёта, а также его содержания. Особое внимание уделено причинам, побудившим Россию к идее внезапного нападения на Османский флот, а также изменениям баланса сил в Чёрном море в предшествующий период. С другой стороны, посредством рассмотрения предыдущей деятельности Итона показано, каким образом он обладал необходимой подготовкой для составления данного военного доклада. Кроме того, в работе представлен анализ и краткое изложение отчёта, а в конце текста приведён его оригинал.

Ключевые слова: Россия, Чёрное море, Босфор, флот, Сэр Уильям Итон.

Giriş

1770 Çeşme Baskını, Osmanlı donanmasının yakılması ile sonuçlandı. Bu baskın neticesinde Akdeniz'deki üstünlük de Rus donanmasına geçti. Beklenmedik harekât ile Rusya, rakibi Osmanlı Devleti karşısında büyük bir avantaj elde etti. Osmanlı-Rus Savaşı, 1768'de başlamasına rağmen 1774'e kadar sürdü. Çeşme faciasına rağmen Osmanlı kara ordusunun tam olarak yenilgiyi kabul etmesi, art arda alınan mağlubiyetler sonucunda gerçekleşti. Karadaki çatışmalar 1769'da başlamasına rağmen Osmanlı ordusunun kesin yenilgisi 1774 senesine kadar mümkün olmadı. Fakat Çeşme'de gerçekleşen muharebe, kısa fakat katî bir netice ortaya çıkardı. Bu ise Akdeniz'deki kontrolün savaş boyunca Rus donanmasının eline geçmesine olanak sağladı. Bu sayede Rus donanması, Ege Adaları, Doğu Akdeniz ve hatta Mısır'a kadar olan sularda kontrolü eline aldı. Çanakkale Boğazı'nı abluka altına alan Rusya, Osmanlı başkentine deniz yoluyla gönderilen iâşenin de durmasına neden oldu. Ayrıca Mora'da ayaklanan Rumların ihtiyaç duydukları Rus

desteği de sağlandı. Hatta Akdeniz'deki Rus donanması Mısır'a bir operasyon bile yaparak bölgedeki dengeleri değiştirdi.¹

Akdeniz'deki Osmanlı donanmasına karşı yapılan bu operasyon, Rusya açısından büyük bir avantaj ortaya çıkarmıştı. Buna karşın Rus Baltık donanmasının Akdeniz'e gelerek büyük çaplı bir operasyon yapması, Osmanlı Devleti tarafından beklenen bir durum değildi. Aynı zamanda bu kapsamda bir harekâtın Rus donanmasının kapasitesinin üstünde olduğu düşünülmüştü. Diğer yandan Baltık'ta hazırlanmakta olan Rus donanmasına dair çeşitli kaynaklardan Bâbü'lî'ye bilgiler de ulaşmıştı. Başta İsveç elçisi Gustav Celsing olmak üzere, İstanbul'da bulunan Rusya karşıtı grup Baltık'taki durum hakkında bilgiler vermişti. Her ne kadar İsveç elçiliği de Rus Baltık filosunun Akdeniz'de bir operasyon yapacağına fazla bir ihtimal vermese de filonun hazırlanmasından denize açılmasına kadar sürece dair tüm bilgiler Bâbü'lî'ye verilmişti. Buna karşın Bâbü'lî'nin de benzer düşüncelere sahip olması Rus donanmasına karşı gerekli önlemlerin alınmasının önüne geçmişti. Dolayısıyla operasyonun gerçekleşmesinde özellikle İngiltere'nin sağladığı desteğin büyük bir önemi vardı. Yedi Yıl Savaşları sonrasında özellikle deniz aşırı topraklarda Fransa ile rekabete devam eden İngiltere, onun müttefiki Osmanlı Devleti karşısında da Rusya'yı destekledi. Fransa-İspanya arasındaki yakınlaşma neticesinde doğan Üçüncü Aile Kompaktı ile Atlantik'teki sorunların bir savaşa doğru gittiği bir dönemde, Paris'in müttefiki Osmanlı Devleti'nin desteklenmesi uygun görülmedi. Diğer yandan Fransa, 1768'de Korsika'yı ele geçirerek Akdeniz'deki konumunu daha da güçlendirmişti. Rusya ile uzunca bir geçmişe dayanan ticari çıkarları, Londra'nın Rus Baltık donanmasının Akdeniz'e geçişine göz yumulmasına neden oldu. Baltık'tan hareket eden Rus donanması, İngiltere kıyılarından gerekli iaşesini karşılamış ve ihtiyaç duyulan tamiratlarını yaparak yoluna devam etmişti. Donanma, İngiliz subaylar eşliğinde önce Manş Kanalı'nı, daha sonra da Cebelitarık Boğazı'nı geçti. Bazı İngiliz subaylar, Osmanlı donanmasına karşı verilen mücadelede de aktif bir rol üstlenerek harekâtı yönlendirdi.²

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı ordusunun karşısında önceki dönemlere kıyasla modern bir ordu vardı. Yedi Yıl Savaşları'nın yeni taktik formasyonu ve savaş teknolojisi ile donatılmış Rus ordusunun karşısında neredeyse yirmi yılı aşkın bir süredir savaş meydanından uzak bir Osmanlı ordusu yer almaktaydı. Bu durum kendisini savaşın hemen başında gösterdi. Yapılan başarısız taarruzları 1769 Osmanlı

¹ Rusya'nın Mısır'da bir operasyona kalkışmasının en büyük nedenleri arasında bölgedeki Bulut Kapan Ali Bey'in iktidarı yer almaktaydı. Mısır'daki Memluk yönetiminin en önde gelenlerinden birisi olan Ali Bey, özellikle 1768 ile öldüğü 1773 yılları arasında Mısır'ın hakimi konumundaydı. Mısır'da kendi adına para bastırıp sultan unvanını alacak kadar güç ve otorite sahibi olmuştu. Dolayısıyla bölgedeki Osmanlı iktidarına karşı yoğun bir mücadele içine girmişti. 1768-1774 Savaşı'nın ortaya çıkardığı kaotik durum, Ali Bey'in Mısır'daki otoritesini sağlamlaştırması için bir fırsat sunmuştu. Dolayısıyla Bâbü'lî'ye karşı Rusya ile de yakın bir temas halinde olmuştu. Ali Bey ile Akdeniz'de bulunan Rus donanması ile arasındaki bu temas, savaş boyunca devam etmişti. Bulut Kapan Ali Bey hakkında bkz. Feridun Emecen, "Ali Bey, Bulutkapan," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 2 (Ankara: TDV Yay., 1989), 383-384; Selda Güner, "Mısır'da Âsi Bir Memlûk: Bulutkapan Ali Bey El-Kebîr 1768/69-1773," *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 53/1 (2013): 155-182.

² Akdeniz'deki savaş hakkında bk. R. C. Anderson, *Naval wars in the Levant, 1559-1853* (Princeton: Princeton University Press, 1952), 277-307; M. S. Anderson, "Great Britain and the Russo-Turkish War of 1768-74," *The English Historical Review* 69/270 (1954): 39-58; M. S. Anderson, "Great Britain and the Russian Fleet, 1769-70," *The Slavonic and East European Review* 31/76 (1952): 148-163 ve H. M. Scott & Derek Mckay, *Büyük Devletlerin Yükselişi (1648-1815)*, çev. Eşref Bengi Özbilen (İstanbul: Dergah Yayınları, 2011), 296-297.

lojistik siteminin çökmesi, onu da daha büyük mağlubiyetler izledi. Özellikle 1770'te alınan iki yenilgi Osmanlılar açısından nihai mağlubiyetin kaçınılmaz olduğunu gösterdi. Kartal (Kagul) Muharebesi hezimetini Balkanlardaki Osmanlı savunma sisteminin çökmesine ve Rusya'nın Bender, İsmail, Kili, İbrail ve Akkerman gibi birçok kaleyi alarak Besarabya'ya kadar inmesine olanak sağladı. Buna Akdeniz'de yaşananlar da eklenince Osmanlı Devleti, barış yapmak zorunda kaldı.³ 1774'te imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlı Devleti, önemli toprak kayıpları yaşadı. Rusya'nın elde ettiği yeni toprakların yanı sıra özellikle Kırım'a bağımsızlık verilmesi, Karadeniz'de dengeleri Rusya lehine değiştirdi. Daha sonrasında Kırım'daki gelişmeler ve Rusya'nın müdahaleleri, 1783'te Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ile sonuçlandı. Rusya ile yeni bir savaşı göze alamayan Bâbüâlf ise 1784'te bu oldubittiği kabul etmek zorunda kaldı.⁴

Rusya, aynı dönemde sadece Kırım'a yönelik değil Polonya ve Kafkasya başta olmak üzere güney ve batıya yönelik bir genişleme siyaseti izlemekteydi. Polonya Kralı III. Augustus'un beklenmedik ölümü, varisinin kim olacağı üzerine yeni bir tartışmanın fitilini ateşledi. II. Katerina tahtın, eski aşıklarından Stanislaw Poniatowski'ye geçmesini istemekteydi. Bu sayede Rusya'nın Polonya'daki pozisyonu daha da güçlenecekti. Fakat Rusya, bunu tek başına gerçekleştirmenin zorluğunu ve Rus yanlısı Poniatowski'ye Osmanlılar ve Habsburglar'ın karşı çıkacağını da bilincindeydi. Her ne kadar Bâbüâlf, ilk başta bu konuda bir tarafsızlık ilan etse de Rusya'nın Polonya'da güç kazanmasını da istememekteydi. Bu durum Osmanlı batı sınırlarının tamamen Romanovlar ve Habsburgların kontrolüne girmesi anlamına gelmekteydi. II. Katerina ise Prusya ile yakınlaşmanın daha doğru olduğunu düşünmekteydi. II. Friedrich de Rusya ile bir yakınlaşma arayışındaydı. Hâlihazırda Avusturya ile sorunlar yaşamakta ve ülkesinin güvenliğinin sağlanması için Avusturya'ya karşı ittifaklar kurması gerektiğinin de bilincindeydi. Diğer yandan Rusya'dan da endişelenmekteydi. Bu kaygılarla II. Friedrich, Osmanlı Devleti ile daha önce yapılan ticaret antlaşmasının bir ittifaka dönüşeceği imasıyla Rusya ile bir yakınlaşma içine girdi. Kurulan temas, 1764'te iki ülke arasında bir ittifak antlaşmasının imzalanması ile sonuçlandı. Bu ittifak Avusturya'yı saf dışı bırakırken Stanislaw Poniatowski'yi de Polonya kralı yaptı. Rusya ile Poniatowski arasındaki ittifak ise Karlofça Antlaşması'nın ihlali anlamına gelmekteydi.⁵

Polonya'da yaşanan gelişmeler Bâbüâlf tarafından yakından takip edildi. Rusya ve Prusya ittifakı üzerine Poniatowski'nin kral olması tam olarak benimsenmiş bir durum değilken bir de Rus askerlerinin Polonya'yı işgali, İstanbul'un onaylayacağı bir durum

³ Savaş hakkında bk. Virginia Aksan, "The One-Eyed Fighting the Blind: Mobilization, Supply, and Command in the Russo-Turkish War of 1768-1774," *The International History Review* 15/2 (1993): 221-238; Brian L. Davies, *The Russo-Turkish War, 1768-1774, Catherine II and the Ottoman Empire* (Londra-New York: Bloomsbury Academic, 2016); Fatih Gürcan, "John Murray'ın İstanbul Büyükelçiliği (1765-1775)", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014), 126-134; Kemal Beydilli, "Denizler, Coğrafya, Osmanlılar ve Fransız Bayrağı," *Osmanlı'da Devletlerarası İlişkiler, Siyaset-Yaşam-Yenilenme* içinde (İstanbul: Timaş Yayınları, 2023), 67-80.

⁴ Küçük Kaynarca Antlaşması ve Kırım'ın ilhakı hakkında bk. Alan W. Fisher, *The Russian Annexation of Crimea, 1772-1783* (Cambridge: Cambridge University Press, 1970) ve M. S. Anderson, "The Great Powers and the Russian Annexation of the Crimea, 1783-4," *The Slavonic and East European Review* 37/88 (1958): 17-41 ve David M. Griffiths, "Nikita Panin, Russian Diplomacy, and the American Revolution," *Slavic Review* 28/1 (1969): 1-24. Osman Köse, *1774 Küçük Kaynarca Antlaşması (Oluşumu-Tahlili-Tatbiki)*, (Ankara: TTK, 2006).

⁵ Stanislaw Polyatoski'nin iktidarı hakkında bk. Alberr Sorel, *The Eastern Question in the Eighteen Century, the Partition of Poland and the Treaty of Kainardji*, (New York: Howard Fertig, 1969), 14-27.

değildi. Bununla birlikte bölgedeki Rus askerî gücü sürekli artmakta ve muhalifler tutuklanarak susturulmaktaydı. Osmanlı Devleti'nden yardım beklentisinde olan muhalifler ise Osmanlı sınırına yakın Bar şehrinde bir konfederasyon oluşturdular. Polonya'da yaşanan bu olaylara ne Papalık ne de Fransa kesin bir şekilde karşı çıktı. Fakat Fransa, Osmanlı Devleti'nin sorunun çözümünde daha aktif bir rol alması için çaba gösterdi. Özellikle İstanbul'da bulunan Fransa elçisi Chavalier de Vergennes, bu konuda aktif bir şekilde çalışmaktaydı. Avusturya'ya karşı kurulan geleneksek İstanbul-Paris ittifakı, şimdi Petersburg aleyhine dönmüştü. Yedi Yıl Savaşları'ndan güçsüz çıkan Fransa, Polonya'da yaşananlara karşı güçlü bir muhalefet gösteremese de Vergennes aracılığı ile Bâbüâlî'yi yönlendirmeye çalıştı. Halihazırda Rusya'nın Polonya'daki varlığından duyulan rahatsızlık, Fransa'nın teşvikleri ile de birleşince İstanbul'da bir savaş ortamı oluştu. Rus askerlerinin Osmanlı sınırlarına yaptığı ilhaklar ise bardağı taşıran son damla oldu. İstanbul'daki savaş taraftarlarının giderek güç kazanması ve Vergennes'in girişimleriyle Bâbüâlî, Ekim 1768'de savaş karar aldı. Bu karar bir bakıma Yedi Yıl Savaşları sonrasında Doğu Avrupa'da ortaya çıkan güç dengesinin Osmanlı-Rusya hattında savaşa dönüşmesi anlamına gelmekteydi. Yedi Yıl Savaşları sonrasında Polonya'daki nüfuzunu gün geçtikçe arttıran Rusya'nın bu tavrı en sonunda Bâbüâlî'nin "Leh Seferi" olarak tanımlanan savaş ile neticelendi.⁶

Rusya'nın Doğu Avrupa'da giderek artan nüfuzu başta Osmanlı Devleti olmak üzere Prusya, Avusturya ve Fransa tarafından rahatsızlık ile karşılandı. Ancak Petersburg bu durumdan kurtulmak için Viyana ile bir yakınlaşma içine girdi. Amerikan Bağımsızlık Savaşı (1775–1783) ile ortaya çıkan yeni durum karşısında ise Petersburg yönetimi 1780'de ilan ettiği "silahlı tarafsızlık" politikası ile bir bakıma İngiltere aleyhine bir tutum takındı. Silahlı tarafsızlık politikasını ilan ettiği yıl olan 1780'de Petersburg'da buluşan II. Katerina ve Avusturya İmparatoru Joseph, artık Doğu Avrupa ve Balkanlarda birlikte hareket etme kararı aldı. Osmanlı topraklarının paylaşılmasını amaçlayan 'Grek Projesi'nin açık bir şekilde dillendirildiği bu görüşmede, hedef artık Osmanlı Devleti'ydi. Petersburg ve Viyana arasında ortaya çıkan bu iş birliği, diplomatik devrimle ortaya çıkan ittifakların da feshiydi. Habsburgların yanında şimdi Bourbonlar değil Romanovlar varken karşılarında da Osmanlılar ve Hohenzoller yer almaktaydı.⁷ Doğu Avrupa'da kurulan bu ittifaklar yeni bir savaşın habercisiydi. Kırım'ın ilhakını kabul etmek zorunda kalan Bâbüâlî, Rusya'nın Balkanlar ve Kafkasya'da giderek artan nüfuzu ve tahrikleri karşısında sesiz kalmadı. Bu doğrultuda Bâbüâlî, 1787'de Rusya'ya savaş kararı aldı. Osmanlı Devleti'nin bu kararını Avusturya'nın 1788'de Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilanı takip etti. Savaş başlamadan Osmanlı Devleti iki cephede savaşmak zorunda kaldı. İsveç ise daha önceki ittifakı bahane göstererek Osmanlı Devleti'nin yanında Rusya'ya savaş ilan etti. Fakat Baltık cephesinde savaş çok uzun sürmedi ve kısa zamanda statükonun korunduğu bir barış sağlandı. Osmanlı cephesinde ise 1791 Zıştovi ve 1792

⁶ Uğur Demir, *1768–1774 Savaşı Öncesi Osmanlı Diplomasisi*, (Ankara: TTK, 2023), 225–360.

⁷ Silahlı tarafsızlık politikası için bk. Isabel De Madariaga, *Britain, Russia, and the Armed Neutrality of 1780, Sir James Harris's Mission to St. Petersburg during the American Revolution* (New Haven: Yale University Press, 1962); Grek Projesi hakkında bk. Hugh Ragsdale, "Evaluating the Traditions of Russian Aggression: Catherine II and the Greek Project," *The Slavonic and East European Review* 66/1 (1988): 93–94.

Yaş antlaşmalarına kadar devam edecek olan bu savaşlarda Balkanlar ve Karadeniz savaş alanına dönüştü.⁸

1) Karadeniz'de Nüfuz Mücadelesi

Rusya'nın uzun zamandan beri Karadeniz'e yönelik ilgisi herkesin malumuydu. Fakat son gelişmeler neticesinde bu ilgi giderek artmıştı. Azak Kalesi'nin alınmasını Kırım'ın ilhakı takip etmişti. Daha sonrasında ise Rusya, bölgedeki deniz gücünü arttırmak için girişimlere başlamıştı. Karadeniz'deki askerî ve ticari faaliyetlerini arttırmak için eski limanları güçlendirirken 1778 senesinde Özi (Dinyeper) Nehri'nin ağzında "güneyin Petersburg'u" söylemi ile Herson Kalesi'ni kurdu. Bu şehir yeni kurulacak Sevastopol ile Rus Karadeniz donanmasının merkezlerinden birisi olacaktı. Ayrıca Herson Limanı, Rusya'nın içlerine kadar uzanan nehir ticaretinin de merkezinde yer alacaktı. Bu adımlar ile Rusya, bir taraftan bölgenin ticaretini genişletmeyi amaçlarken diğer taraftan da bölgenin nüfusunu artırmak istiyordu. Bu nedenle bölgeye dışarıdan göçleri teşvik etti. Özellikle Almanya ve Osmanlı coğrafyasından halkların gelerek bölgeye yerleşmesi planlanmıştı. Dolayısıyla bu ve diğer bölgelerden gelen gruplar için gerekli kolaylıklar sağlandı. Hatta farklı dini gruplar için inanç özgürlüğü temelli adımlar da atıldı. Bunun için farklı kesimlere hitap eden ibadet mekanlarının inşasına müsaade edilmiş ve yeri geldiğinde bu mekanlar bizzat hükümet tarafından yaptırılmıştı.⁹

Rusya'nın Karadeniz'deki artan varlığı, yeni inşa edilmeye çalışılan donanma ile desteklendi. Nehirler üzerinde kurulan tersanelerde inşa edilen gemileri Azak Denizi'ndeki faaliyetler takip etti. Kırım'ın ilhakından sonra ise Rusya, donanmanın güçlendirilmesi için daha kapsamlı adımlar atmaya başladı. Rusya'nın bu hamleleri ise endişelere neden oldu. Kurulacak güçlü bir donanma ile Rusya'nın İstanbul başta olmak üzere Osmanlı Devleti'ne yönelik bir çıkarma yapabileceği düşünülmekteydi. Bu nedenle bazı Avrupalı devlet adamları, Karadeniz'deki Rusya hakimiyetinin güçlü bir donanma ile destekleneceğine dikkat çekmişti. Fransa ve Avusturyalılar, Kırım'dan hareket eden Rus donanmasının yirmi bin kişilik bir ordu ile iyi bir rüzgârda 36-48 saat arasında İstanbul'a gelebileceğinden endişe etmeye başlamışlardı.¹⁰ Aynı dönemde Kont Aleksey Grigoryevich Orlov-Çesmenskiy tarafından da İstanbul'un işgaline yönelik planlar hazırlandı.¹¹ Bu düşünce ve planların arkasında Rus Karadeniz filosuyla Osmanlı Devleti'nin önemli bölgelerine beklenmedik bir operasyon yapma ihtimali yer almaktaydı. Bu düşüncelerin arkasında hiç şüphesiz 1770'te Çeşme'de yaşananların etkisi büyüktü. Dolayısıyla Rusya, savaş ilanı sonrasında benzer bir operasyon için planlar yapmaya başladı. Fakat son

⁸ Savaş öncesi yaşananlar hakkında bk. Yüksel Çelik & Fatih Yeşil, *Osmanlı Modernleşmesinde Tereddüt ve Teceddüt Yılları (1768-1908)* (İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2023), 47-50; Rusya'nın Kafkasya politikası hakkında bk. David Marshall Lang, *The Last Years of the Georgian Monarchy, 1658-1832* (New York: Columbia University Press, 1957), 205-225; Serkan Keçeci, "Rusya ve Osmanlı İmparatorlukları Arasındaki Coğrafi ve Tarihsel Rekabet Üzerine: Kafkasya, Karadeniz ve Savaş," *Karadeniz Araştırmaları* 21/81 (2024): 1-26.

⁹ Gladys Scott Thomson, *Catherine The Great and the Expansion of Russia* (Londra: Hodder & Stoughton, 1985), 180-185 ve Norman E. Saul, *Russia and The Mediterranean, 1797-1807* (Chicago-Londra: The University of Chicago Press, 1970), 11.

¹⁰ Matthew Smith Anderson, *Doğu Sorunu, 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, çev. İdil Eser (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010), 22-23.

¹¹ Orlov'un planı hakkında bk. Cem Bayındır, "Karadeniz'de Osmanlı-Rus Rekabeti, Azak Filosundan Karadeniz Filosuna: Teşkilât, Diplomasi, Denizgücü (1700-1800)," (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2025), 285-286.

savaşın ardından yaşananlar Rusya'nın Akdeniz'e yönelik bu planlarını imkânsız kıldı. Osmanlı Devleti, savaş sonrasında olası bir Rus saldırısına engel olabilmek için adımlar atmıştı. İstanbul'daki İngiltere elçisi Ainslie aracılığı ile İngiltere'yi kendi yanına çekmek istemişti. Ayrıca Cebelitarık'ın her iki tarafında bulunan Fas ve İspanya'ya elçiler gönderildi. Ancak Fas elçisi Azmi ve İspanya elçisi Vasıf efendilerin de belirttiği gibi Cebelitarık, İngiltere'nin kontrolündeydi. Diğer yandan Baltık'ta Rusya'ya karşı İsveç ile 1740'ta imzalanmış bir ittifak söz konusuydu. Fakat Bâbüâlî, özellikle İngiltere'yi kendi yanına çekmek için çaba harcadı. Savaş ilanı öncesinde İngiliz elçisi Sir Robert Ainslie ile defalarca yapılan görüşmelerde Londra hükümetinin tutumu öğrenilmeye çalışılmış ve Rusya ile olan sorunların çözümü için arabulucu olması istenmişti. Hatta askerî uzman talebinde de bulunulmuştu. Ancak İngiltere, bu aşamada açık bir şekilde Osmanlı Devleti tarafında yer almak istemedi. Bu nedenle Londra hem elçisinden sessiz kalmasını istemiş hem de askerî uzman talebini reddetmişti. Bu kararın arkasında Rusya ile yenilenmeye çalışılan ticaret antlaşması müzakereleri yer almaktaydı. Fakat Rusya ile İngiltere arasında yürütülen görüşmeler olumsuz sonuçlandı. Bununla yetinmeyen Rusya, Fransa ile yeni bir ticaret antlaşması yaptı. Bu nedenle Londra ile Petersburg arasındaki ilişkiler gerginleşti.¹²

Rusya'nın giderek Karadeniz'de güçlenmeye başlaması Osmanlı Devleti'ni de endişelendirdi. Buna karşın Karadeniz sahilleri ve Boğazlardaki eski tahkimatlar güçlendirilirken yenileri de inşa edildi. Özellikle İstanbul'a Boğaz üzerinden bir saldırı yapılmasından kaygı duyulmaktaydı. Bu nedenle İstanbul Boğazı'nın Karadeniz girişinin güçlendirilmesi için birtakım adımlar atıldı. Diğer yandan bu dönemde Osmanlı ordusu ve savunmasının güçlendirilmesi için yabancılar da istihdam edildi. Osmanlı kara ordusunda bu dönemde en fazla bulunan yabancı uzmanların başında Fransızlar gelmekteydi. Bunların en tanınmışlarından birisi Claude-Aleksandre Comte de Bonneval'dir. 1730'da Osmanlı hizmetine giren Bonneval, Osmanlı Devleti ile İsveç arasında bir ittifakın kurulmasında aktif rol almıştı. Aynı zamanda Osmanlı topçuluğunun geliştirilmesi için de çalışmıştı. Bonneval'ın bu bireysel çabasının ötesinde Paris hükümeti, Yedi Yıl Savaşları'ndan sonra Rusya'nın Doğu Avrupa'daki yeni konumunun kendi çıkarlarına aykırı olduğunu düşünmekteydi. Bu nedenle 1767'de Baron de Tott, Kırım hanına müşavir olarak Kırım'a gönderilmişti. Tott, Karadeniz hakkında istihbarat toplamış, 1770 Çeşme yenilgisinden sonra Çanakkale'nin savunmasının güçlendirilmesinde görev almış ve en sonunda da modern denizcilik okulu Mühendishane-i Bahri Hümayun ve sürat topçuluğu okulunun kuruluşunda aktif bir rol üstlenmişti. 1768-1774 Savaşı sırasında ve sonrasında Fransız uzmanların hem sayısı hem de etkisi arttı. Özellikle 1782 senesinde sadrazam olan Halil Hamid Paşa, Osmanlı Devleti'nin savunmasının arttırılması için Fransa ile yakın çalışma kararı aldı. Fransa elçiliğiyle temasa geçen Bâbüâlî, Paris'ten askerî uzman talep etti. İstanbul'un bu isteği ile başlayan süreç, 1784'ten gelen uzman

¹² Rusya-Avusturya ittifakına karşı Bâbüâlî'nin faaliyetleri hakkında bk. Çelik & Yeşil, *Osmanlı Modernleşmesinde Tereddüt ve Teceddüt Yılları*, 47-50; Ali İhsan Bağış, *Britain and the Struggle for the Integrity of Ottoman Empire Sir Robert Ainslie's Embassy to Istanbul 1776-1794* (İstanbul: The Isis Press, 2010), 23-30; Vasıf Efendi'nin elçiliği hakkında bk. Ethan L. Menchinger, *İlk Modern Osmanlı, Ahmed Vasıf'ın Fikri Gelişimi*, çev. Nurettin Elhüseyni (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1922), 133-154.

heyeti ile devam etti. Napoleon'un Mısır'ı işgaline kadar giden süreçte Osmanlı ordusunda farklı Fransız askerî heyetleri görev aldı. Bunların başında Achille Tondou, Jean François Truguet, Jean Baptiste Lechevalier, François Kauffer, Antoine Chabaud de la Tour, Chevalier de Cerville, Lafitte-Clavé, Monnier Courtois gibi askerî uzmanlar gelmekteydi. Başta Antoine Chabaud ve Lafitte-Clavé olmak üzere bu kişiler Boğazlar ve Karadeniz sahillerini gezerek raporlar hazırladı. Osmanlı Devleti hem bu raporlar hem de Rus savaşlarındaki tecrübeler doğrultusunda Karadeniz ve Boğazların savunmasının güçlendirilmesi için çalışmaya başladı. Bu faaliyetlerde Fransız askerî uzmanlar aktif bir şekilde yer aldı. Netice olarak İstanbul Boğazı ve Karadeniz çıkışında yeni kaleler ve tahkimatlar inşa edildi.¹³

Savaş öncesi Karadeniz'de yaşananlar, savaşın Karadeniz havzasında cereyan edeceğinin bir göstergesiydi. Bu doğrultuda 1787'de savaş ilan edilir edilmez Osmanlı donanması hemen harekete geçti. Amaç Kırım'ı geri almaktı. Bu nedenle Kırım'ın batı ucunda bulunan Kılburun'a bir çıkarma yapılması düşünüldü. Fakat daha öncesinde bölgede bulunan Rus donanmasının mağlup edilmesi veya bölgeden uzaklaştırılması gerekmektedir. Ağustos 1787'de başlayan harekât ile Osmanlı donanması bölgeye gönderildi. Ancak Kılburun'a yapılan çıkartma başarısız oldu. Benzer bir operasyon Özi Nehri'nde de gerçekleştirildi. Osmanlıların amacı bu nehirde inşa edilen ve nehrin kontrolünü sağlayan Rus ince donanmasını imha etmektir. Bu sayede Rusların nehir üzerinden yaptığı sevkiyat kesilerek Rus ordusuna önemli bir darbe vurulması planlandı. Fakat yapılan muharebe, Osmanlılar açısından bir hezimet ile sonuçlandı. Bu iki girişim başarısızlık ile sonuçlansa da Kili açıklarındaki Yılan Adası muharebesini Osmanlı donanması kazandı. Bu aşamada Rus Karadeniz donanması, Osmanlı donanmasının karşısına çıkmaya cesaret edemedi. Rusya hala donanmasının yeterli olmadığını düşünmekteydi. Hatta Katerina, Osmanlıların savaş ilanının duyulmasından sonra donanmanın hazır olması için en az iki yıl daha gerekli olduğunu belirtmişti.¹⁴

2) Sir William Eton'un 1788 Tarihli Planı

Rusya, uzun süreden beri Karadeniz'de güçlü bir donanma inşa etme çabası içerisindeydi. Bölgede kuvvetli bir donanma, sadece Karadeniz için değil Ukrayna ve Dest-i Kıpçak içlerine kadar uzanan nehirler ve limanlarda denetim ve kontrol için de önemliydi. Hatta bölgedeki Altın Orda'nın bakiyesi olan hanlıklara karşı ilk seferlerde de nehirlerdeki filolar kritik bir rol oynamıştı. 1552 Kazan ve 1556 Astrahan'a karşı yapılan seferlerde nehir filoları, savaşın kaderini etkilemişti. Hem bu yaşanmışlıklar hem de Deli/Büyük Petro'nun (1672-1725) denizciliğe verdiği önem, sadece Baltık'ta değil Karadeniz'de de güçlü bir Rus donanmasının inşasının ne kadar kritik bir öneme sahip

¹³ İstanbul Boğazının güçlendirilmesi ve Fransız askerî uzmanlar hakkında bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Kaynarca Muahedesi'nden Sonraki Durum İcabi Karadeniz Boğazının Tahkimi," *Belleten* 44/175 (1980): 511-534; Hümeysra Bostan, "Defending the Ottoman Capital against the Russian Threat: Late Eighteenth Century Fortifications of Istanbul," (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Şehir Üniversitesi, 2020); Ömer Gezer & Fatih Yeşil, "Osmanlı İmparatorluğu'nda "Sürat" Topçuluğu I (1773-1788): Top Döküm Teknolojisi, Bürokratik Yapı ve Konuşlanma," *Osmanlı Araştırmaları* 52 (2018): 135-180; Fatih Yeşil & Ömer Gezer, "Osmanlı İmparatorluğu'nda "Sürat" Topçuluğu II (1773-1807): Taktik, Talim, Muharebe Performansı ve Nizâm-ı Cedid," *Osmanlı Araştırmaları* 53 (2019): 231-285.

¹⁴ 1787-1792 Osmanlı-Rus Harbindeki deniz muharebeleri için bk. Cengiz Fedakar, "1787-1792 Osmanlı-Rus Harplerinde Kılburun, Özi Nehri ve Hocabey Muharebeleri," *Karadeniz Araştırmaları* 12/46 (2015): 119-136.

olduğunu gösterdi. Fakat Petro döneminde her ne kadar 1700 İstanbul Antlaşması ile Azak Kalesi Rusların eline geçmiş olsa da 1711 Prut mağlubiyeti ve akabindeki Edirne Antlaşması ile yeniden Osmanlı Devleti'ne iade edildi. Bu açıdan Küçük Kaynarca Antlaşması, Rusya'nın Karadeniz sahilindeki konumu için kritik bir öneme sahipti. Bu antlaşma ve özellikle 1783'te Kırım'ın ilhakı, Rusya'ya Karadeniz'in kuzeyinde önemli liman ve toprak parçası sağlamıştı. Her ne kadar daha önce nehirler ve Azak Denizi'ndeki tersanelerde gemi inşaatı başlasa da Karadeniz egemenliği için yeterli düzeyde değildi. Ayrıca buradaki tersaneler istenilen ebatlarda ve çok sayıda geminin inşası için yetersiz kalmaktaydı. Bu nedenle St. Petersburg yönetimi, 1768-1774 Savaşı biter bitmez Karadeniz'de güçlü bir donanmanın inşası için adım attı. Fakat bu faaliyetler bir sonraki Osmanlı savaşına kadar istenilen sonuçları vermemişti. 1787 yılında savaş kararı alınmasına rağmen Karadeniz'de hala güçlü bir donanma tam anlamı ile hazırlanamamıştı. Dolayısıyla Rus genelkurmayı, Bâbüâlî'nin savaş kararı aldığı tarihlerde Karadeniz'in açık sularında kendi donanmaları ile Osmanlı donanmasına karşı koyamayacaklarını düşünmekteydi. Bu nedenle Karadeniz egemenliği için yapılması gereken ilk işlerden birisi, Osmanlı donanmasının bir şekilde imha edilmesi idi. Bunun için en iyi seçeneklerin başında Osmanlı donanmasını yapılacak ani bir saldırıyla imha etmek gelmekteydi. En azından bu saldırıyla Osmanlı donanması savaş dışı bırakılabilirdi. Bu fikre en güzel örnekse hala hafızalarda tazeliğini koruyan 1770 Çeşme Baskını'ydı. Dolayısıyla savaşın ilk günlerinden itibaren Osmanlı donanmasına karşı ani bir saldırı her zaman gündemdeydi ve içinde bulunulan koşullar dikkate alındığında en makul seçeneklerden birisiydi.¹⁵

Osmanlı donanmasına ani bir saldırı fikrini hayata geçirmek için Karadeniz ve Boğazları bilen kişilerin görüşlerine başvurmak gerekiyordu. Her ne kadar Karadeniz, Küçük Kaynarca Antlaşması sonrasında Rus tüccarlarına açılrsa da bölgeden Akdeniz'e yapılan ticaret, daha çok Rus tabiiyetine geçmiş veya Rusya hizmetinde bulunan yabancılar eliyle yürütülmekteydi. Dolayısıyla bu planın uygulanıp uygulanamayacağına dair mezkur tüccarların bilgisine başvurmak gerekiyordu. Karadeniz ticaretinde aktif yer alan yabancı tüccarlar özellikle Osmanlı donanması ve Boğazlara dair daha fazla bilgiye sahipti. Mütemediyen Boğazlarda seyrüsefer yapan bu kişiler hem İstanbul Boğazı'nın akıntıları, rüzgarı, derinliği gibi coğrafi hem de savunması ve tahkimatı gibi askerî konularda bilgi sahibiydi. Fakat söz konusu düşüncenin hayata geçirilmesi için gizlilik ön koşuldu. Dolayısıyla bu konuda her tüccardan bilgi alınamayacağı gibi bu düşünce herkesin de bilgisine sunulamazdı. Bu nedenle Rus makamlarının güvenini kazanmış ve coğrafyayı bilen kişi veya kişilerin bilgisine ihtiyaç vardı. Sir William Eton, bahsi geçen

¹⁵ Rusya'nın Karadeniz'e doğru genişlemesi ve donanma kurma faaliyetleri konusunda bk. Halil İnalcık, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü (1569)," *Belleten* 12/46 (1948): 349-402; John P. LeDonne, "Geopolitics, Logistics, and Grain: Russia's Ambitions in the Black Sea Basin, 1737-1834," *The International History Review*, 28/1 (2006): 1-41; Virginia H. Aksan, "Manning a Black Sea Garrison in the 18th Century: Ochakov and Concepts of Mutiny and Rebellion in the Ottoman Context," *Ottomans and Europeans, Contacts and Conflicts* içinde, (İstanbul: The Isis Press-Gorgias Press, 2010), 251-261; Fatih Yeşil, "Osmanlı-Rus Harplerini (1710-1829) Etkileyen Faktörler Üzerine," *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi* 2/2 (2021): 99-116; Patricia Herlihy, *Odessa: A History, 1794-1914*, (Massachusetts: Harvard University Press, 1986), 1-20; Bayındır, "Karadeniz'de Osmanlı-Rus Rekabeti." Constantin Ardeleanu, "The Opening and Development of the Black Sea for International Trade and Shipping (1774-1853)," *Euxeinos* 14 (2014): 1-36.

profile uygun olan kişilerin başında gelmekteydi. Ticari ve diplomatik görevleri nedeniyle uzun süre Osmanlı topraklarında bulunmuştu. Oriental Company'nin temsilciliği görevini üstlenen Eton, bu sayede hem Akdeniz hem de Karadeniz'de uzun süre yaşama fırsatı yakalamıştı. Bu faaliyetleri sırasında hem Osmanlı hem de Rus devlet adamları ile yakın ilişkiler kurmuştu. Eton, bu dönemdeki gözlemlerini üç eserde topladı. 1798'de ilk baskısını yapan ve ona önemli bir ün kazandıran *A Survey of the Turkish Empire*, 1802'de yayınlanan *A Concise Account of the Commerce and Navigation of the Black Sea* ve 1805'te basılan *Authentic Materials for a History of the Principality of Malta*. Eton'un özellikle ilk eseri, yayınlandığı tarihlerde ses getirmiş ve tekrar tekrar basılmıştır. Döneminde Fransızca ve Almanca başta olmak üzere başka dillere de çevrilmiş günümüzde de Türkçeye kazandırılmıştır.¹⁶

Eton bu eserinde, Osmanlı Devleti'nin tarihi, yönetimi, ordusu, ekonomisi, nüfusu, ticareti gibi birçok konuda bilgiler vermektedir. Eton'un kitabından da defalarca atıf yaptığı Baron de Tott gibi Osmanlı aleyhtarı bir bakış açısına sahip olduğu da söylenebilir. Osmanlı Türklerini askerlik, bilim, ticaret, eğitim gibi birçok bakımdan eleştirmektedir. Buna karşılık Rusya taraftarı olduğunu da gizlememektedir. İngiltere ile Rusya'nın geçmişten gelen iyi ilişkilerinin yanı sıra kitabın yazıldığı dönemde de ortak çıkarlarının olduğunu düşünmektedir. Türkçeyi de öğrenen Eton, uzun süre Osmanlı coğrafyasında kalmasından dolayı bugünkü tarihi bilgilerimizle uyumlu doğru gözlemlerde bulunmuştur. Hatta bir süre Basra'da Hollanda konsolosu olarak da görev yapmıştır. Bu nedenle 1794'te İngiltere, Basra'da bir konsolosluk açmayı düşündüğünde onun fikirlerine de başvurulmuştur. Eton'un Ortadoğu'daki bu faaliyetleri onun İngiliz hariciyesinde de görev almasına olanak sağlamıştır. 1794-1801 yılları arasında William Pitt'in kabinesinde savaş bakanı olarak görev yapan Henry Dundas'a özellikle ilk Koalisyon Savaşları sırasında şark uzmanı olarak hizmet etmiştir.¹⁷

1787-1792 Savaşı'nın hemen başında Kılburun ve Özi Nehri'ndeki muharebeler, Rusya lehine sonuçlansa da Rus donanması açık denizde Osmanlı donanması ile karşılaşmayı göze alamadı. Bu nedenle Rus hükümeti daha önceki savaşta Çeşme'de olduğu gibi yapılacak ani operasyonlar ile inisiyatifi ele geçirmeyi arzulamaktaydı. Bu doğrultuda Osmanlı-Rus Harbi başladığında Petersburg hükümeti, bir önceki savaşta olduğu gibi Akdeniz'de askerî operasyon yapmak istemekteydi. Fakat 1774 sonrası yaşanan gelişmeler, Rusya'nın Akdeniz'e bir donanma göndermesini imkânsız kıldı. Dolayısıyla Rus genelkurmayı, benzer bir operasyonu Karadeniz'de yapmayı düşündü. Diğer yandan Karadeniz'deki Osmanlı donanması, kara savaşlarının kaderine de doğrudan etki edebilecek bir konumdaydı. Bu donanmanın ortadan kaldırılması, sadece Karadeniz'de değil Balkanlar ve Kafkasya'daki muharebeleri de doğrudan etkileyecekti. Bu kapsamda savaşın hemen başında Rus ordularının komutanı olan Knyaz Grigoriy Potyomkin (Potemkin) bu konuda araştırmalar yapmaya başlamıştı. Bu kapsamda

¹⁶ Bu kitabın Türkçe çevirisi için bk. William Eton, *Osmanlı İmparatorluğu 19. Yüzyılın Başında*, çev. İbrahim Kapaklıkaya (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2019).

¹⁷ William Eton hakkında bk. Edward Ingram, "From Trade to Empire in the near East: III: The Uses of the Residency at Baghdad, 1794-1804," *Middle Eastern Studies* 14/3 (1978): 278-306 ve Fatih Yeşil, "William Eton ve Eseri Hakkında," çev. İbrahim Kapaklıkaya, *Osmanlı İmparatorluğu 19. Yüzyılın Başında*, William Eton içinde, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2019), 11-13.

Potyomkin, İngiliz tüccar William Eton'dan bu konuda bir plan hazırlamasını talep etti. 1 Ağustos 1788 tarihli olan bu memorandum, Özi (Oçakov) kuşatması sırasında hazırlanarak Özi önlerindeki Rus karargahında bulunan Potyomkin'e sunuldu. “*Sur la possibilité de détruire la Flotte Turque dans le Port de Constantinople avec une force tres inferieure*” ismini taşıyan bu memorandumda Eton, İstanbul Haliç Limanı'nda demirli bulunan Osmanlı donanmasına küçük bir kuvvetle saldırı yapılarak yok edilip edilemeyeceği sorusunun cevabını aradı. Raporun merkezinde özellikle İstanbul Boğazı ve tahkimatları yer almaktadır. Dolayısıyla Boğaz'da bulunan kaleler, buradaki top sayıları, donanmanın konumu, Boğazdan esen rüzgâr gibi konularda bilgiler vermektedir. İstanbul'da bulunan Osmanlı donanmasının yok edilmesine dair olasılıklar ve zorlukları sıralamıştır. Son zamanlarda Fransız subaylar başta olmak üzere İstanbul Boğazı'nda yapılan tahkimatlar, bunların avantaj ve dezavantajlarına dair bilgiler vermiştir.¹⁸

Eton, *A Survey of the Turkish Empire*, isimli kitabında uzun uzun anlattığı gibi Rus makamları ile de yakın temas içindeydi. Özellikle Özi kuşatması sırasında Rus karargahında bulunmuş ve Potyomkin ile yakın bir ilişki içerisinde olmuştu. Bu sayede kuşatma ve sonrasında yaşananları da görme imkânı yakaladı. Hatta Potyomkin ile İngiltere ve Rusya ilişkilerine dair görüşmeler de yaptı. Osmanlı donanmasına dair plan da bu sırada ortaya çıktı. Daha önce bu konudaki görüşlerini sözlü olarak defalarca Potyomkin'e iletme fırsatı da yakaladı. Fakat Potyomkin, kendisinden bu görüşlerini yazılı hale getirmesini talep etmişti. Bu nedenle Eton, söz konusu planı Özi kuşatması sırasında kaleme almış ve şehir düşmeden önce Potyomkin'e sunmuştur. Bu planın bir kopyası Oxford Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Eton bu planın bir kopyasını kitabına da dahil etmiştir. Fakat kitapta bulunan metin özet mahiyetindedir. Özellikle planda yer alan askerî bilgilerin kitaba dahil edilmediği görülmektedir. *A Survey of the Turkish Empire*, 1798'te yayınlanmış olsa da raporda verilen bilgiler hala günceldi ve kritik önemini korumaktaydı. Raporun bir nüshasını İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na da sunduğu düşünüldüğünde Eton'ın askerî bilgileri kitabına dahil etmemesi daha anlaşılırdır. Diğer yandan Eton, kitabın yayınlandığı tarihte hala Osmanlı coğrafyası ile temas halindeydi. Kitabın Osmanlı makamları tarafından öğrenilmesi de bir ihtimaldi. Kendisinin Rus makamlarına Osmanlı Devleti'nin aleyhine kritik bilgiler verdiğinin ortaya çıkması hiç şüphesiz hem Osmanlı makamları ile olan ilişkilerine hem de kendi çıkarlarına zarar verecekti. Kendisinin Osmanlı donanmasının imhası için Potyomkin'e bir plan hazırladığının öğrenilmesi hiç şüphesiz geleceğini doğrudan etkileyecekti. Kitabın yayınlandığı tarihte her ne kadar Napolyon'un Mısır çıkartması gerçekleşmemiş olsa da Fransa'nın başta Mısır olmak üzere Ortadoğu'daki yayılmacı planları bilinmeyen bir durum değildi. Dolayısıyla Eton, Fransa karşısında Rusya ile İngiltere'nin çıkarlarını bir görmekteydi.¹⁹

Eton, memorandumuna bu düşüncenin cüretkârlığı nedeniyle ürkütücü olduğunu belirterek başlamıştır. Fakat tehlikesinin az olduğunu ve gerekli istihbaratın sağlanması

¹⁸ Eton tarafından Potyomkin'e sunulan bu planın bir nüshası da dışişleri bakanlığında müsteşar (under-secretary) olarak çalışan Bland Burges'in evrakında saklıdır. Bkz. Bodleian Library, Dep. Bland Burges 34, fols. 134-139.

¹⁹ Bodleian Library, Dep. Bland Burges 34, fols. 134-139 ve Eton, *Osmanlı İmparatorluğu*, içinde, 56-57; 268; 325-326.

halinde başarının kaçınılmaz olduğunu düşünmektedir. Onun verdiği bilgilere göre İstanbul Boğazı, bir ile üç mil arasında değişen bir genişliğe sahiptir. İki tarafı dağlarla çevrilidir ve bu dağların eteklerinde top bataryaları bulunmaktadır. Rüzgar genel olarak yılın 9-10 ayı Karadeniz'den Marmara'ya doğru esmektedir. Yaz ayları güneyden esen rüzgarlar görünse de bunlar zayıftır ve sadece yılda birkaç gün devam eder. Karadeniz'den gelen su akıntısı hızlı ve sabittir, ancak rüzgârın iki ya da üç gün boyunca güneyden güçlü bir şekilde esmesi durumunda su durur ya da ters yönde yavaşça yükselir. Karadeniz'den gelen bu güçlü akıntı Topkapı Sarayı'nın önünde ikiye ayrılır. Bir bölümü Marmara Denizi'ne doğru giderken diğer bölümü Haliç'e yönelir. Galata tarafına yönelen bu akıntı bir girdap oluşturur. Bu durum Haliç'teki limandan çıkacak gemilerin Galata ve Tophane kıyıları boyunca çekilmek zorunda kalınmasına neden olabilir. Haliç'ten doğrudan Boğaz'a açılmak istenmesi halinde ise gemiler Topkapı Sarayı'na doğru sürüklenebilir.²⁰

Boğaza dair verdiği bu bilgilerin akabinde Eton, Osmanlı donanmasının konumuna dair görüşlerini paylaşmıştır. Sonbaharda İstanbul'a gelen donanma ilkbahara kadar limanda demirli bir halde bekler. Mürettebatın çoğu evlerine giderken gemilerde iki ya da üç kişi bulunur. Gemilerde bulunan mühimmat ve araç gereçlerin birçoğu karaya çıkartılır. Eton, bu nedenle Osmanlı donanmasının savaşmaya hazır gibi dursa da olası bir saldırı karşısında hazırlıksız olduğunu düşünmektedir. Büyükdere'den Topkapı'ya kadar uzanan sahillerde top bataryalarının kurulduğunu; fakat bu bataryaların düşman filosuna zarar vermekten uzak olduğunu belirtmektedir. Eton'ın anlattığına göre Boğazın girişinden Büyükdere'ye kadar uzanan bölgedeki bataryalar ise taştan ve alçak yapılmıştır. Bu nedenle bataryaların gemilerden atılacak toplara hedef olmaları mümkündür. Fakat bu bataryalarda bulunan yan toplar gemiler karşısına gelmeden ateş etme olanağına sahipti. Karadeniz'in girişinde bulunan kaleler ise sarp ve yüksek bir şekilde inşa edilmişti. Bu nedenle Eton, bu kalelerin de Rus donanmasının boğaza girişine engel olamayacağını düşünmektedir. Topkapı Sarayı topları ise Eton açısından dikkate alınmaya bile değmezdi. Eton açısından Boğazın en kritik bölgesi girişinden Büyükdere'ye kadar olan bölümüdür ve burası savunmanın en güçlü olduğu yerdir. Ona göre bu bölüm iki şekilde geçilebilir. İlk olarak bataryalara eşit mesafede gemilerden üç sıra halinde bir hat kullanılabilir. Akıntı ve rüzgarı arkasına alan bu gemiler, olabildiğince hızlı bir şekilde bataryaların ateşinden endişe etmeden ve onları sürekli ateş altında tutarak ilerleyebilir. Dolayısıyla çok zarar görülmeden mezkûr hat geçilebilir. Bu fikrini desteklemek için Eton, daha önce yaşanan bir olayı örnek göstermektedir. Kısa bir zaman önce direği kırılan ve İstanbul Boğazı'na girmek zorunda kalan bir Rus gemisi, Boğazdaki bu toplardan çok fazla zarar görmeden Büyükdere'ye kadar gidebilmişti. Direği olmadığı için yavaş seyretmesine rağmen Osmanlı topları ona yeterince zararı verememişti. Eton, bu olayı Osmanlı savunma hattının yetersizliğine delil olarak sunmaktadır. Boğazı geçmenin ikinci yolu ise içeriye girildikten sonra bataryaların ortadan kaldırılması için harekete geçilmesidir. Eton, Boğazın girişindeki iki kalenin geçilmesinden sonra kıyıya yaklaşarak top bataryalarının ortadan kaldırılabilceğini belirtmektedir. Ona göre Osmanlı toplarının

²⁰ Bodleian Library, Dep. Bland Burges 34, fols. 134–135.

konumlandırılması yanlıştır ve bu hata Ruslara tabyaların imhasında kolaylık sağlayacaktır. Sadece tabyalardaki yan toplardan etkili atışlar yapılabilir. Fakat Eton'a göre Rus filosunu durdurmak için bu da yeterli değildi. Diğer yandan bu tabyalar sert ve son derece kırılğan taşlarla yapılmıştı. Bu nedenle Eton, mezkûr tabyaların top ateşinde parçalanacağını ve sert taşlardan kopan kıymıkların ise içinde bulunanlara top kadar zarar vereceğini düşünmekteydi.²¹

Bu doğrultuda Boğazdan aşağıya doğru harekete geçen Rus filosu, Sarıyer ve karşı kıyıda bulunan küçük Osmanlı gemileri ile karşılaşacaktı. Operasyonun güvenliği için bu gemiler imha edilmeliydi. Eton, bu gemilerin imha edilmemesi halinde Rus filosuna karşı kullanılabileceğini düşünmekteydi. Fakat ona göre bu gemiler, Boğazın girişindeki ilk top atışının duyulmasından sonra kendi başlarının çaresine bakmak için harekete geçeceklerdi ve genelinin kaçacağına inanmaktaydı. Tophane'ye inen Rus filosu, burada da Osmanlı topraklarına hedef olabilirdi. Fakat Eton, buradaki toprakların kolay bir şekilde imha edilebileceğini düşünmektedir. Bu toplardan ilk başta bazı atışlar yapabilse de kısa süre sonra etkisiz hale geleceklerdi. Dolayısıyla Rus filosu, Topkapı Sarayı'nın önüne kadar gelerek Osmanlı donanmasının çıkışını tutabilirdi. Eton'a göre Osmanlı filosu toplu bir şekilde Rusların karşısına çıkamazdı. Gerçekleşmesini beklediği durumun ortaya çıkması ise Osmanlı donanmasının kapana sıkışması ile neticelenirdi. Bu olasılığın gerçekleşmesi halinde Eton, Osmanlı donanmasının cephaneliği, mühimmat depoları, inşaat keresteleri, tersanesi ile birlikte yakılmasını tavsiye etmektedir. Yapılacak top ateşiyle birlikte gönderilecek ateş kayıkları, Osmanlı donanmasının toplu bir şekilde imhasına olanak sağlardı.²²

Eton, Osmanlı donanmasının kaçışını gerçekleştirebilecek her şart altında bile imkansız olarak görmekteydi. Rus filosunun Boğaza girişinin haberi hemen iletile ve Osmanlı donanması yelken açmaya hazır olsa bile kaçışının mümkün olduğunu düşünmemekteydi. Böyle bir olasılığın gerçekleşmesi ve Osmanlı donanmasının Marmara'ya açılması halinde ise tersane, cephanelik, liman ve şehir ele geçirilebilirdi. Fakat Eton, bu olasılığı imkan dahilinde görmemekteydi. Haberin ortaya çıkaracağı kargaşa, Osmanlıların düzensizliğiyle birleşince kaçma ihtimalini ortadan kaldırmaktaydı. Diğer yandan saray, devlet adamları ve halkın Ruslardan kaçmak için göstereceği çaba, kargaşayı daha da arttıracaktı. Ayrıca Rus donanmasının çok hızlı hareket edeceğini düşünmekteydi. Dolayısıyla bu haber İstanbul'a ulaştığında Rus donanması da İstanbul'a ulaşmış olacaktı. Bu ise kaçışı imkansız hale getirecekti. Diğer yandan Osmanlı donanmasının harekete geçmesi için demirli bulunduğu Haliç'teki limandan Beşiktaş açıklarına çekilmesi gerekmekteydi. Fakat ortaya çıkacak telaş düşünüldüğünde bu hazırlığın kısa sürede yapılması mümkün gözüküyordu. Eton, ortaya çıkan bu durumun olası direnişi de tamamen ortadan kaldıracağını düşünmekteydi.²³

Eton'ın yukarıdaki bu planı, Osmanlı donanmasının Haliç'te demirli olması ihtimali karşısında geçerliydi. Fakat baharda denize açılması planlanan Osmanlı donanmasının

²¹ Bodleian Library, Dep. Bland Burges 34, fols. 135–136.

²² Bodleian Library, Dep. Bland Burges 34, fols. 136.

²³ Bodleian Library, Dep. Bland Burges 34, fols. 136–137.

Boğazda da demirli olma ihtimali söz konusuydu. Bu durum ise Rus filosunun daha fazla beceri sergilemesini gerekli kılacaktı. Diğer yandan Eton, Boğazda birbirine bağlı olan Osmanlı gemilerinin harekete geçmesi için çekilerek açığa çıkartılması gerektiğini ve bu sayede kurtarılabileceğini düşünmekteydi. Fakat bunun da dezavantajları vardı. Halihazırda Rus filosu arkasına rüzgar ve akıntının desteğini alacaktı. Bu ise Osmanlı gemilerini Ruslara daha kolay hedef haline gelmelerine olanak sağlayacaktı. Özellikle rüzgar ve akıntı ile Osmanlı donanmasına gönderilecek ateş kayıkları, Osmanlı donanmasının kaçışını daha da imkansız hale getirecekti. Ateş kayıkları sayesinde Osmanlı donanmasında büyük bir yangın başlatılabilirdi. Osmanlı gemilerinin Ruslara karşı koyabilmek için Boğaz boyunca bir hat oluşturması gerekmekteydi. Fakat Eton, bunun da imkansız olduğunu düşünmekteydi. Rus filosundan yapılacak top atışlarına paralel gönderilen ateş kayıkları birer birer Osmanlı gemilerini imha edebilirdi. Bu şartlar altında İstanbul'un kaderi ise Rus filo komutanının kararına bağlıydı. Eton, savunma sistemi devre dışı bırakılmış ve donanması ateşe verilmiş İstanbul'un kaderinin kaptan tarafından belirleneceğini düşünmekteydi. Ona göre İstanbul, sahil kasabaları, ateşe verilebilirdi. Fakat bunun olup olmaması Bâbiâî'nin vereceği karara göre netleşmeliydi. Bu aşamada Eton, taraflar arasındaki uzlaşının İstanbul'un kaderini belirleyeceğini düşünmekteydi.²⁴

Eton'un üzerinde durduğu bir diğer konu ise amfibik harekâttı. Rus filosu ile güçlü bir çıkarma kuvvetinin gönderilmesi ihtimaline dikkat çekmişti. Bu kuvvetlerin kolay bir şekilde karaya çıkartılabileceğini düşünmekteydi. Saray ve çevresinden karaya çıkacak bu kuvvetler kolay bir şekilde şehrin kontrolünü ele geçirebilirdi. Rus filosu ise bu kuvvetleri desteklemeliydi. Olası bir saldırı durumunda ise bu kuvvetler tekrardan gemilere bindirilebilirdi. Karaya çıkan bu kuvvetler sayesinde şehrin önemli konum ve bölgeleri ele geçirilebilirdi. Gerekli görülmesi halinde ise bu kuvvetler Adalar veya Kadıköy'e konuşlandırılabilirdi. Bu bölgeler Topkapı'dan uzaktı ve gemiler ile olası bir saldırı ihtimalinin başarılı olma ihtimalini de ortadan kaldırmaktaydı. Bu nedenle Eton, bu bölgelerin daha güvenli olduğunu düşünmekteydi. Oradan Karadeniz'e dönmek için güneyden esecek bir rüzgârı bekleyebilir ya da Çanakkale Boğazı'na saldırabilirdi. Fakat Eton, Çanakkale'ye Marmara'dan yapılacak bir saldırının ise daha zor olduğunu da eklemişti.

Son olarak Eton, İstanbul savunması üzerinde durmuştu. Ona göre Osmanlılar, limanı savunabilecek tek yeri tahkim etmeyi ihmal etmişlerdi. Ona göre Beşiktaş'tan Tophane'ye kadar olan bölge, savunma için en uygun yeri. Bu bölgede gemiler yavaş seyretmekteydi. Ayrıca limana giriş için sahile yakın hareket etmek zorundaydılar. Eton, düşmanın karaya asker çıkarmasının önüne geçilmesi için Pera'nın yeniden tahkim edilmesi gerektiğini düşünmekteydi. Fakat ona göre, Boğaz savunmasının güçlendirilmesinde görev alan Fransız askerî uzmanlar bunu düşünememişti. Diğer yandan Eton, asker çıkarma planını bu eksiklik üzerine kurgulamıştı. Burası ve Topkapı Sarayı'nın olduğu bölgelerin olası çıkartma için en uygun yer olduğunu düşünmüştü. İstanbul savunmasının eksikliklerine dair bu gözlemleri raporunun son bölümünü

²⁴ Bodleian Library, Dep. Bland Burges 34, fols. 137-138.

oluşturmuştu. Bu gözlemlerin Potyomkin'in emri doğrultusunda hazırlandığını belirten Eton, bu sözleri ile raporuna son noktayı koymuştu.²⁵

Sonuç

Rusya'nın güneye doğru genişleme stratejisi, Karadeniz ve mücavir bölgelerini uzun süreli bir askerî çatışma sahasına dönüştürmüştür. Özellikle XVIII. ve XIX. yüzyıllarda cereyan eden muharebelerin büyük kısmı, bu stratejik coğrafyada vuku bulmuştur. Rus ordusu, Osmanlı Devleti ile giriştiği her harp sonucunda, Osmanlı payitahtına bir adım daha yaklaşmayı başarmıştı. Rusya'nın nihai hedefi şüphesiz İstanbul'u ve Boğazları kontrol altına almak ve böylece Akdeniz'e uzanan kesintisiz bir deniz hattı tesis etmektir. Bu hedef doğrultusunda, Karadeniz'e eriştiği ilk andan itibaren güçlü ve kalıcı bir donanma inşasına büyük önem vermiştir. Bahse konu donanmanın temel amaçlarından biri, Karadeniz'de inisiyatif ele geçirerek Osmanlı limanlarını ve bilhassa İstanbul'u deniz ablukası altına almak olmuştur.

Rus stratejik planlamasında Boğazların kontrolü, Akdeniz'e açılma ve küresel deniz gücü statüsü kazanmanın anahtarı olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda, Boğazlar ve İstanbul üzerine icra edilecek bir amfibik harekât, Rus genelkurmayının uzun süre zihninde taşıdığı ve çeşitli safhalarda somut planlara dönüştürdüğü askerî bir opsiyon olarak öne çıkmıştır. Bu bağlamda, farklı dönemlerde çeşitli askerî uzmanlar tarafından İstanbul ve Boğazlara yönelik detaylı sefer planları hazırlanmıştır.

İncelediğimiz Sir William Eton'ın 1788 yılındaki raporu, Rus genelkurmayının söz konusu stratejik niyetini kağıda döktüğü ilk teşebbüslerden biri olarak dikkat çeker. Rusya'nın Osmanlı başkenti ve Boğazlar bölgesi hakkında sınırlı saha bilgisine sahip olduğu bir dönemde, bölgeyi yakından tanıyan Eton'ın gözlemleri, rapora önemli bir saha gerçekliği kazandırmıştır. Eton, raporunda Boğaz'ın girişinden Topkapı Sarayı'na kadar uzanan hat üzerinde tesis edilmiş Osmanlı müdafaa tertibatını etraflıca tahlil etmekte; savunma hatlarındaki zafiyetleri ve potansiyel açıkları ayrıntılı şekilde ortaya koyarak olası bir harekâtın başarı şansını analiz etmektedir.

En nihayetinde bu plan ve onu ortaya çıkaran nedenler, aynı zamanda XIX. yüzyılda yaşanacakların da bir habercisidir. 1770'te gerçekleşen Çeşme Baskını örnek alınarak hazırlanan Eton'ın planı, yüzyıl boyunca Osmanlı donanmasının farklı limanlarda karşılaşacağı durumlardan birisidir. Her ne kadar 1787-1792 Savaşı'nda Eton'ın düşünceleri gerçekleşmese de 1827'de Navarin'de ve 1853'te Sinop'ta benzer planlar uygulamaya konulmuştur. Bu açıdan Potyomkin talebi doğrultusunda ortaya çıkan planın arkasında da her zaman bir baskın harekâtı düşüncesi yer almaktaydı. Diğer yandan bu planda hedef sadece Osmanlı donanması değil aynı zamanda Osmanlı başkentiydi. Her ne kadar daha önceki dönemlerde Karadeniz üzerinden Boğaza ve İstanbul'a saldırı girişimleri olsa da Eton'ın planı şu ana kadar ortaya konmuş en kapsamlı olanlarından birisiydi. Bu aynı zamanda İstanbul ve Haliç'in de doğrudan Rus askerî hedeflerinden birisi olduğunun ve olacağının da göstergesiydi. Bu plan son zamanlara Karadeniz'de giderek artan Rus nüfuzu ile birlikte değerlendirildiğinde çok daha anlaşılır

²⁵ Rapor için Bodleian Library, Dep. Bland Burges 34, fols. 134-139.

hale gelmektedir. Küçük Kaynarca Antlaşması ve hemen sonrasında Kırım'ın ilhakıyla Karadeniz'in kuzeyinde güçlü bir pozisyona sahip olan ve bölgedeki güç dengesini tamamen altüst eden Rusya, Balkanlar ve Kafkasya'da eşzamanlı bir genişleme stratejisi izlemeye başlamıştı. Bununla birlikte Eton'ın planı, bu stratejinin sadece karadan değil aynı zamanda denizden de desteklenmek istenildiğinin de bir kanıtıydı. Neticede Kırım'a bağımsızlık verilmesi ile başlayan süreç, neredeyse birkaç on yıl içerisinde İstanbul'u da Rus ordusunun hedeflerinden birisi haline gelmişti.

Beyanname:

- 1. Etik Kurul İzni:** Etik Kurul İzni gerekmemektedir.
- 2. Katkı Oranı Beyanı:** Yazar, makaleye başkasının katkıda bulunmadığını beyan etmektedir.
- 3. Çıkar Çatışması Beyanı:** Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

Declarations:

- 1. Ethics approval:** Not applicable.
- 2. Author contribution:** The author declares no one has contributed to the article.
- 3. Competing interests:** The author declares no competing interests.

KAYNAKÇA

Oxford Üniversitesi Bodleian Library.

Dep. Bland Burges 34, fols. 134–139.

Aksan, Virginia. "Manning a Black Sea Garrison in the 18th Century: Ochakov and Concepts of Mutiny and Rebellion in the Ottoman Context." *Ottomans and Europeans, Contacts and Conflicts* içinde, 251–261. İstanbul: The Isis Press-Gorgias Press, 2010.

Aksan, Virginia. "The One-Eyed Fighting the Blind: Mobilization, Supply, and Command in the Russo-Turkish War of 1768–1774." *The International History Review* 15/2 (1993): 221–238.

Anderson, M. S. "Great Britain and the Russian Fleet, 1769–70." *The Slavonic and East European Review* 31/76 (1952): 148–163.

Anderson, M. S. "Great Britain and the Russo-Turkish War of 1768–74." *The English Historical Review* 69/270 (1954): 39–58.

Anderson, M. S. "The Great Powers and the Russian Annexation of the Crimea, 1783–4." *The Slavonic and East European Review* 37/88 (1958): 17–41.

Anderson, Matthew Smith. *Doğu Sorunu, 1774–1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*. Çev. İdil Eser. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.

Anderson, R. C. *Naval wars in the Levant, 1559-1853*. Princeton: Princeton University Press, 1952.

Ardeleanu, Constantin. "The Opening and Development of the Black Sea for International Trade and Shipping (1774–1853)." *Euxeinos* 14 (2014): 1–54.

Bağış, Ali İhsan. *Britain and the Struggle for the Integrity of Ottoman Empire Sir Robert Ainslie's Embassy to Istanbul 1776–1794*. İstanbul: The Isis Press, 2010.

- Bayındır, Cem. "Karadeniz'de Osmanlı-Rus Rekabeti, Azak Filosundan Karadeniz Filosuna: Teşkilât, Diplomasi, Denizgücü (1700-1800)." Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2025.
- Beydilli, Kemal. "Denizler, Coğrafya, Osmanlılar ve Fransız Bayrağı." *Osmanlı'da Devletlerarası İlişkiler, Siyaset-Yaşam-Yenilenme* içinde. İstanbul: Timaş Yayınları, 2023, 67-80.
- Bostan, Hümeýra. "Defending the Ottoman Capital against the Russian Threat: Late Eighteenth Century Fortifications of Istanbul." Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Şehir Üniversitesi, 2020.
- Çelik, Yüksel & Fatih Yeşil. *Osmanlı Modernleşmesinde Tereddüt ve Teceddüt Yılları (1768-1908)*. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2023.
- Davies, Brian L. *The Russo-Turkish War, 1768-1774, Catherine II and the Ottoman Empire*. Londra-New York: Bloomsbury Academic, 2016.
- Demir, Uğur. *1768-1774 Savaşı Öncesi Osmanlı Diplomasisi*. Ankara: TTK, 2023.
- Emecen, Feridun. "Ali Bey, Bulutkapan." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 2: 383-384. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Eton, William. *Osmanlı İmparatorluğu 19. Yüzyılın Başında*. Çev. İbrahim Kapaklıkaya, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2019.
- Fedakar, Cengiz. "1787-1792 Osmanlı-Rus Harplerinde Kuburun, Özi Nehri ve Hocabey Muharebeleri." *Karadeniz Araştırmaları* 12/46 (2015): 119-136.
- Fisher, Alan W. *The Russian Annexation of Crimea, 1772-1783*. Cambridge: Cambridge University Press, 1970.
- Gezer, Ömer & Fatih Yeşil. "Osmanlı İmparatorluğu'nda "Sürat" Topçuluğu I (1773-1788): Top Döküm Teknolojisi, Bürokratik Yapı ve Konuşlanma." *Osmanlı Araştırmaları* 52 (2018): 135-180.
- Griffiths, David M. "Nikita Panin, Russian Diplomacy, and the American Revolution." *Slavic Review* 28/1 (1969): 1-24.
- Güner, Selda. "Mısır'da Âsi Bir Memlûk: Bulutkapan Ali Bey El-Kebîr 1768/69-1773." *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 53/1 (2013): 155-182.
- Gürçan, Fatih. "John Murray'ın İstanbul Büyükelçiliği (1765-1775)." Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014.
- Herlihy, Patricia. *Odessa: A History, 1794-1914*. Massachusetts: Harvard University Press, 1986.
- Ingram, Edward. "From Trade to Empire in the near East: III: The Uses of the Residency at Baghdad, 1794-1804." *Middle Eastern Studies* 14/3 (1978): 278-306.
- İnalcık, Halil. "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü (1569)." *Belleten* 12/46 (1948): 349-402.
- Keçeci, Serkan. "Rusya ve Osmanlı İmparatorlukları Arasındaki Coğrafi ve Tarihsel Rekabet Üzerine: Kafkasya, Karadeniz ve Savaş." *Karadeniz Araştırmaları* 21/81 (2024): 1-26.
- Köse, Osman. *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması (Oluşumu-Tahlili-Tatbiki)*. Ankara: TTK, 2006.
- Lang, David Marshall. *The Last Years of the Georgian Monarchy, 1658-1832*. New York: Columbia University Press, 1957.

- LeDonne, John P. "Geopolitics, Logistics, and Grain: Russia's Ambitions in the Black Sea Basin, 1737-1834." *The International History Review* 28/1 (2006): 1-41.
- Madariaga, Isabel De. *Britain, Russia, and the Armed Neutrality of 1780, Sir James Harris's Mission to St. Petersburg during the American Revolution*. New Haven: Yale University Press, 1962.
- Menchinger, Ethan L. *İlk Modern Osmanlı, Ahmed Vasıf'ın Fikri Gelişimi*. Çev. Nurettin Elhüseyni. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1922.
- Ragsdale, Hugh. "Evaluating the Traditions of Russian Aggression: Catherine II and the Greek Project." *The Slavonic and East European Review* 66/1 (1988): 91-117.
- Saul, Norman E. *Russia and The Mediterranean, 1797-1807*. Chicago-Londra: The University of Chicago Press, 1970.
- Scott, H. M. & Derek Mckay. *Büyük Devletlerin Yükselişi (1648-1815)*. Çev. Eşref Bengi Özbilen. İstanbul: Dergah Yayınları, 2011.
- Sorel, Alberr. *The Eastern Question in the Eighteen Century, the Partition of Poland and the Treaty of Kainardji*, New York: Howard Fertig, 1969.
- Thomson, Gladys Scott. *Catherine The Great and the Expansion of Russia*. Londra: Hodder & Stoughton, 1985.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. "Kaynarca Muahedesinden Sonraki Durum İcabı Karadeniz Boğazının Tahkimi." *Belleten* 44/175 (1980): 511-534.
- Yeşil, Fatih, & Ömer Gezer. "Osmanlı İmparatorluğu'nda "Sürat" Topçuluğu II (1773-1807): Taktik, Talim, Muharebe Performansı ve Nizâm-ı Cedid." *Osmanlı Araştırmaları* 53 (2019): 231-285.
- Yeşil, Fatih. "Osmanlı-Rus Harplerini (1710-1829) Etkileyen Faktörler Üzerine", *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi* 2/2 (2021): 99-116.
- Yeşil, Fatih. "William Eton ve Eseri Hakkında." Çev. İbrahim Kapaklıkaya. *Osmanlı İmparatorluğu 19. Yüzyılın Başında*, William Eton, içinde, 11-13, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2019.

EKLER

EK 1: Sur la possibilité de détruire la Flotte Turque dans le Port de Constantinople avec une force très inférieure²⁶

Cette entreprise effraye par sa hardiesse apparente mais elle est accompagnée de fort' peu de danger réel, et si elle est conduite avec une Intelligence médiocre elle ne peut pas manquer d'être heureuse.

Le Canal de Constantinople, large de deux et trois werstes environ, est bordé par de hautes Montagnes aux pieds des quelles il y a des batteries, depuis l'Embouchure de la Mer Noire jusque' a Serriéré village près de Buyukdéré. Le vent du nord, (ou de Nord-Est,) souffle le long de ce canal 9 ou 10 mois de l'année. En Été les vents du coté du sud sont très rares et foibles, et ne soufflent que tous les deux ou trois mois, et ne continuent que deux ou trois jours.

Le Courant des eaux qui viennent de la Mer Noire est rapide et constant, excepté quand le Vent a soufflé fortement du sud, pendant deux ou trois jours, alors que l'eau s'arrête, ou monte lentement en sens contraire. à la pointe du Serail le courant se divise, et une partie des eaux est forcée dans le port, et y produit un courant le long de la rive du Côté de Constantinople, coulant du Serail vers le fond du Port, et sortant le long de la Côté de Galata, forme au milieux un tournant d'eau. De la vient que les vaisseaux qui sortent du Port sont obligés de se faire remorquer le long de la côte de Galata et Tophane jusque à Bissiktash, d'au ils peuvent faire voile. Mais Si on voudrait faire voile tout droit du Port les vaisseaux seroient jette's par le courant sur la pointe du Serail, où il y a un vrai torrent.

Dés l'entrée de la Flotte Turque, en automne, jusqu'au Printemps il n'y a sur les vaisseaux de guerre dans le Port que deux ou trois hommes, la plus part des equipages cellant chez eux. Les vaisseaux sont désagréés et la munition mise à terre ; mais nous supposons qu'ils soyent prêts à se battre et à se mettre à la voile.

De Buyuk-déré jusqu'à Constantinople il n'y a plus de batteries qui en meritent le nom ou qui pourroient faire du mal à une Flotte ennemie. Les autres Batteries entre l'Embouchure et Buyuk-déré sont en pierre-de-taille, basses et avec des parapets peu élevés, de façon que les Cannoniers y sont exposés au feu de mitraille des vaisseaux. Les batteries n'ont qu'un ou deux canons de flaque, qui seuls pourront porter sur les vaisseaux avant qu'ils arrivent vis à vis d'elles. Les chateaux a l'Entrée de la mer noire sont trop hauts et trop cloignés pour pouvoir faire du mal. Quant aux canons du Serail ils ne meritent pas qu'on en false mention.

Il y a deux façons de passer les batteries avant d'aviver à Buyuk-déré : d'une est de passer au milieu du Courant, à distance égale des batteries en trois lignes, les petits vaisseaux, brulots & formant cette de milieu, à voile forcée, sans s'occuper du feu des batteries, faisant seulement un feu continuel pour se couvrir de furæd pour empecher les Turcs de viser. Que le feu de batteries est peu dangereux nous avons une preuve : Le vaisseau Russe qui fut démâté la premiere campagne de la guerre actuelle et forcé d'entrer au canal de Constantinople essuya tout. leur feu jusqu'à Buyuk-déré, où il se rendit, sans avoir été endomagé, quoique sa marche, sans ses mâts, étoit tres lente. Toutes les guerres nous prouvent combien un vaisseau peut supporter un feu de très près sans couler bas. L'autre façon d'entrer est après avoir passé les deux chateaux, de cotoyer les deux bords avec deux ou trois vaisseaux et de nettoyer les batteries par un feu de mitraille, car on peut les approcher presque a une tire de pistolet : On ne recevroid que la décharge des canons des flagues. Les batteries ont tous les désavantages possibles, commandées par les montagnes aux pieds des quelles elles sont construites, exposées au feu de mitraille des vaisseaux, ne pouvant jouir avec tous leurs canons qu'en facee : Elles sont batties de pierres dures et extremement cassantes, et dont les éclates seroient aussi meurtriers qu'autant de bales.

²⁶ William Eton'ın bu raporu, Fransızca kaleme almasına rağmen okuyucunun da fark edeceği gibi bazı gramer hataları mevcuttur. Özellikle fiil çekimlerinde 'a' harfinin yerine açık bir şekilde 'o' harfini tercih etmiştir. Bununla birlikte birçok harfin üzerinde olması gereken aksan işaretleri ya eksik ya da yanlış konulmuştur. Fakat metnin orijinalliğine sadık kalmak için kelimeler direk aktarılmış ve herhangi bir düzenlemeden kaçınılmıştır.

En passant, la flotte détruirait un nombre de petits vaisseaux qu'il y a toujours à Serriéri / près de Buyukdéré / et à l'autre côté vis à vis, de peur que les Turcs, dans la suite, ne les convertissent en brulots pour envoyer à la Flotte Russe ; mais il est probable qu'au premier coup de canon du Canal ils s'enfuieraient, comme ils ont leurs esquisses toujours sur leur bord.

S'il avoit dans la Baye de Buyukdere quelques vaisseaux Turcs, grands ou petits, ils ne pourroient éviter les Brulots qu'on leur enverroit qu'en coupant leurs cables et se mettant à la voile pour le Port de Constantinople, on pour la mer de Marmora.

La Flotte Russe arrivée près de Tophana et se tenant sur la côte d'Europe pourroit essayer la décharge de quelques pieces de canons qui y sont sans affects ou parapets ; mais les vaisseaux peuvent les approcher et les prendre en flaque tout près et tout à coup, et personne ne pourroit y rater pour les charger une seconde fois, s'ils pourroient tirer même une seule fois. Les vaisseaux Turcs dans le port ne pourroient sortir qu'un ou deux à la fois et dans le chemin que les vaisseaux Russes auroient occupé ; on les brulerait par un feu de Brandkigel on par des brulots qu'on leur opposeroit S'ils n'étoient point armés, on les prendroit dans le Port sans les bruler : en suite on enverroit des fregates et des brulots dans le Port pour y mettre le feu à L'arsenal et aux magasins sur ses bords, aux vaisseaux sur les chantiers, aux bateaux, au bois de construction et enfin à tout ce qui concern la construction et l'armement de la flotte ottomane.

Si la Flotte Turque était prête à faire voile et que ce fait possible qu'elle pourroit sortir et s'en fuir dans la Mer de Marmora au premier avis de l'arrivée d'une Flotte Russe au dans le Canal, on de fruirait l'arsenal & et les autres vaisseaux restés, et on seroit maître de la ville et du Port Mais cette operation seroit impossible aux Turcs, car la Flotte Russe seroit à Constantinople presque aussitôt que la nouvelle de son arrivée dans le Canal - et il faut longtemps pour remorquer les vaisseaux jusqu'à Bissiktasche d'où seulement ils peuvent se mettre à la voile. La lenteur naturelle aux Turcs, l'apouvante de la ville et de la Cour, le soin qu'auroient le Sultan et les richards de sauver leurs effets précieux, et la surité quérne foule de gens chercheroit dans la fuite le rendre plus que probable qu'on ne trouveroit, dans un tel desordre, pas un seul homme dans le port pour y faire resistance.

Un autre Cas est, si la Flotte Ottomane est ancrée dans le Canal, en sa station ordinaire du printemps avant qu'elle sorte en mer

Ce cas demande plus d'adresse du Commandant Russe que dans tout autre, mais la Destruction de la Flotte Turque n'est pas moins certaine. avec le vent et le courant en faveur des Russes, et contre les quels les Turcs ne pourroient monter qu'on remorquant leurs vaisseaux / manœuvre impossible dans de telles circonstances / la Flotte Turque ne pourroit pas éviter les Brulots Russes qui seroient conduits, et à couvert par les vaisseaux de guerre jusqu'à portée de les attacher même aux vaisseaux Turcs. La Flotte Turque est toujours ancrée en ligne le long du canal, et on les attaqueroit l'un après l'autre. Ils ne peuvent pas former une ligne de bataille à travers le Canal sans le bloquer entierement, et alors les brulots ne pourroient les manquer, sans qu'ils coupent leurs cables et cassent leur ligne, et ceux qui auroient ainsi retrograde ne pourroient plus regagner leur poste, ainsi quelque fut leur Nombre on le réduiroit à volonté à celui qu'on trouveroit à propos o 'y laisser pour combatte. Ou reste sans brulots, on les brulerait avec des brands-Neugel.

Quant à la ville de Constantinople. Il dependroit du Commandant Russe d'y mettre le feu, et de la consumer entierement avec ses faubourgs, Saitari ; et tous les gras villages sur les bords du Canal, au bien de mettre la Porte à contribution &.

S'il y avoit avec la flotte Russe une armée de débarquement on la mettroit à terre sous les murs du Serail et sans bateaux même à l'endroit où on garde les chaloupes du Sultan. En possession du Serail et de ses jardins on seroit maître de la ville & la flotte Russe à portée de soutenir les troupes de terre ; et sous ses canons de les embarquer en cas d'attaque de forces superiures. Apres avoir détruit ou pris; tout ce qu'on jugeroit convenable, la frotte Russe / en cas qu'on ne voudroit ou qu'on ne pourroit pas soutenir la possession de la ville / se retireroit aux Isles du Prince, ou bien derriere la pointe de Calcedoine où elle seroit hors des courans et en surété contre tout attentat de lui mettre le feu par des bateaux &. L'à elle pourroit

attendre un vent du Sud pour retourner dans la Mer Noire ou aller attaquer les Dardanelles, ce que de ce côté là est plus facile qu'en entrant de l'archipel.

Les Turcs ont négligé de fortifier le seul endroit que pourroit défendre le port de Constantinople; c'est de Bissiktashe à Tophana, par ce que la marche des vaisseaux est lente et ils sont forcés de s'approcher de très près pour entrer au port. Mais il failloit faire abattre Pera et y construire forteresse pour empêcher un ennemi de mettre des troupes à terre et gagner cette hauteur qui commanderoit les batteries de Tophane. De tous les Plans que les officiers François ont proposé pour défendre le Canal celle-ci n'est pas entrée dans leur pensée.

Ces sont les différentes observations que j'ai eu l'honneur de Vous faire, Monseigneur, à différentes occasions, je les ai mis en écrit selon vos ordres.

W. Eton L. Cl.

Ou Quartier-General du

Camp devant Oczakow

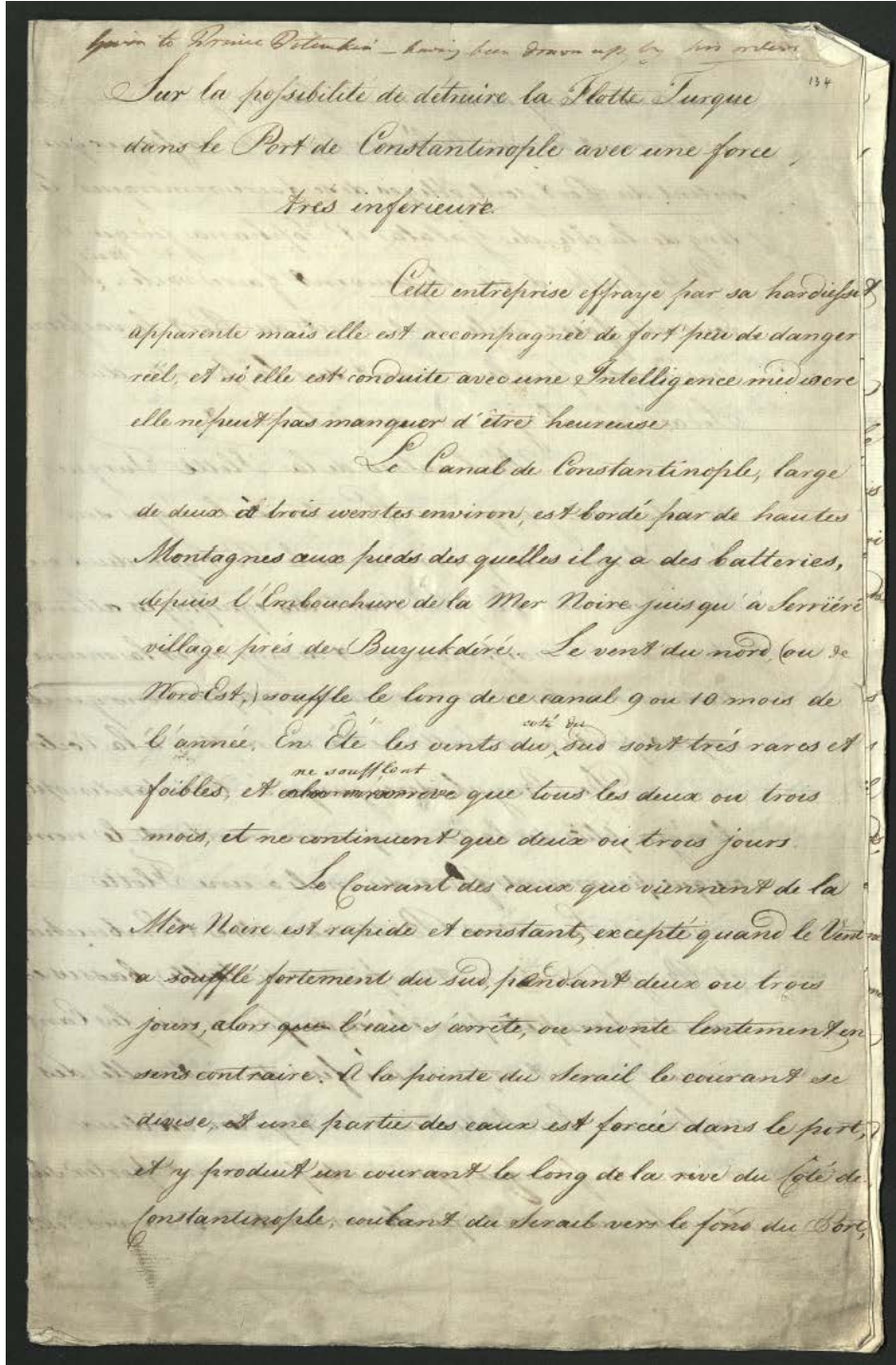
le 1.er Août 1788.

Letter written by L. Col. Etton on the possibility of destroying the Turkish fleet in the Port of Constantinople with a very inferior force.

1 August 1788 ~~or 1798~~

Prince Potemkin died in 1792

EK 2: Sir William Eton'ın 1788 Tarihli Planının orijinali

et sortant le long de la Côte de Galata, forme au milieu
un tournant d'eau. De là vient que les vaisseaux qui
sortent du Port sont obligés de se faire remorquer le
long de la côte de Galata et Tophana jus qu'à
Bispiktash, d'où ils peuvent faire voile. ^{Mais} si on
voudrait faire voile tout droit du Port, les vaisseaux
seroient jetés par le courant sur la pointe du
Seraïl, où il y a un vrai torrent.

Dès l'entrée de la Flotte Turque,
en automne, jus qu'au Printemps il n'y a sur
les vaisseaux de guerre dans le Port que deux ou
trois hommes, la plus part des équipages allant
chez eux. Ces vaisseaux sont désagrés et la muni-
tion mise à terre; mais nous supposons qu'ils
seront prêts à se battre et à se mettre à la voile.

De Buyuk-déré jus qu'à Constantinople
il n'y a plus de batteries qui en méritent le nom,
ou qui pourroient faire du mal à une Flotte
ennemie. Les autres Batteries entre l'Emboucheure
et Buyuk-déré sont en pierre de taille, basses et
avec des parapets fins élevés, de façon que les Can-
noniers y sont exposés au feu de mitraille des
vaisseaux. Ces batteries n'ont qu'en un ou deux
cannons de flanc, qui seuls pourroient porter sur
les vaisseaux avant qu'ils arrivent, vis à vis d'elles.

135

Les châteaux à l'Entrée de la mer noire sont trop hauts et trop éloignés pour pouvoir faire du mal. Quant aux canons du Sérail ils ne méritent pas qu'on en fasse mention.

Il y a deux façons de passer les batteries avant d'arriver à Buyuk-dire. L'une est de passer au milieu du courant, à distance égale des batteries en trois lignes, les petits vaisseaux, brulots &c formant celle de milieu, à voile forcée, sans s'occuper du feu des batteries, faisant seulement un feu continu et pour se couvrir de fumée pour empêcher les Turcs de viser. Que le feu de ces batteries est peu dangereux nous avons une preuve: le vaisseau Russe qui fut dématé la première campagne de la guerre actuelle et forcé d'entrer au canal de Constantinople essuya tout leur feu jusqu'à Buyuk-dire, où il se rendit, sans avoir été endommagé, quoiqu'il sa marche, sans ses mâts, étoit très lente. Toutes les guerres nous prouvent combien un vaisseau peut supporter un feu de très près sans couler bas. L'autre façon d'entrer est de passer le (canal), est après avoir passé les deux châteaux, de cotiser les deux bords avec deux ou trois vaisseaux et nettoyer les batteries par un feu de mitraille, car on peut les

approcher presque à une tiré de pistolet. On ne recevroit
que la décharge des canons des flancs. Ces batteries
ont tous les désavantages possibles, commandées par
les montagnes aux pieds desquelles elles sont
construites, exposées au feu de mitraille des vais-
seaux, ne pouvant jouir avec tous leurs canons
qu'en face. Elles sont bâties de pierres dures et
extrêmement cassantes, et dont les éclats seroient
aussi meurtriers qu'autant de balles.

En passant, la flotte détruiroit un
nombre de petits vaisseaux qu'il y a toujours à
Serriéri / près de Buyukdéri / et à l'autre côté vis à
vis, de peur que les Turcs, dans la suite, ne les
convertissent en brûlots pour envoyer à la Flotte
Russe; mais il est probable qu'au premier coup
de canon du fanal ils s'enfueroient, comme
ils ont leurs équipages toujours sur leur bord.

Si il avoit dans la Baie de Buyuk déri
quelques vaisseaux Turcs, grands ou petits, ils ne
pourroient éviter les brûlots qu'on leur enverroit,
qu'en coupant leurs cables et se mettant à la voile
pour le Port de Constantinople, ou la mer de
Marmora.

La Flotte Russe arrivée près de

136
 de Tophana et se tenant sur la côte d'Europe
 pourroit éprouver la décharge de quelques pieces
 de canons qui y sont sans affûts ou parapets;
 mais les vaisseaux pourroient les approcher et les
 prendre en flanc tout près, tout à coup, et
 personne ne pourroit y rester pour les charger
 une seconde fois, s'ils pourroient tirer même
 une seule fois. Les vaisseaux Turcs dans le
 port ne pourroient sortir qu'un ou deux à la fois
 et dans le chemin que les vaisseaux Russes auroi-
 ent occupé; On les brûleroit par un feu de Branda-
 hugel ou par des brûlots qu'on leur opposeroit.
 S'ils n'étoient point armés, on les prendroit dans
 le Port sans les brûler en suite on enverroit des
 frégates et des brûlots dans le Port pour y mettre le
 feu à l'arsenal et aux magasins sur ses bords,
 aux vaisseaux sur les chantiers, aux batteaux, au
 bois de construction et enfin à tout ce qui concerne
 la construction et l'armement de la flotte Ottomane.
 Si la Flotte Turque étoit prête
 à faire voile et que ce fût possible qu'elle pourroit
 sortir et s'en fuir dans la Mer de Marmora
 au premier avis de l'arrivée d'une Flotte Russe
 dans le Canal, on détruiroit l'arsenal etc.

et les autres vaisseaux restés, et on seroit maître de la ville et du Port. Mais cette opération seroit impossible aux Turcs, car la Flotte Russe seroit à Constantinople presque aussitôt que la nouvelle de son arrivée dans le Canal. et il faudroit longtems pour remarquer les vaisseaux jusqu'à Bispik tasche d'où seulement ils peuvent se mettre à la voile. La lenteur naturelle aux Turcs, l'épouvante de la ville, et de la Cour, le soin qu'auroient le Sultan et les riches de sauver leurs effets précieux, et la suite qui ne foute de gens chercheroit dans la fuite le rende plus que probable qu'on ne trouveroit, dans un tel désordre, pas un seul homme dans le port pour y faire résistance.

Un autre Cas est, si la Flotte Ottomane est ancrée dans le Canal, en sa station ordinaire du printemps avant qu'elle sorte en mer.

Ce cas demande plus d'adresse du Commandant Russe que dans tout autre, mais la Destruction de la Flotte Turque n'est pas moins certaine. Avec le vent et le courant en faveur des Russes, et contre les quels les Turcs ne pourroient monter qu'en remorquant leurs vaisseaux / manœuvre impossible dans de telles

137

circonstans / La Flotte Turque ne pourroit pas
 éviter les Brulots Russes qui seroient conduits,
 et à couvrir par les vaisseaux de guerre, jus-
 qu'à portée de les attaquer même aux vaisseaux
 Russes. La Flotte Turque est toujours ancrée
 en ligne le long du Canal, et on les attaque-
 roit l'un après l'autre. Ils ne pourroient pas
 former une ligne de batailles à travers le Canal
 sans le bloquer entièrement, et alors les brulots
 ne pourroient les manquer sans qu'ils couplant,
 leurs cables et capsant leur ligne, et ceux qui
 auroient ainsi retrogradé ne pourroient plus
 regagner leur poste, ainsi quel que fût leur Nombre
 on le réduiroit à volonté à celui qu'on trouveroit
 à propos d'y laisser pour ~~un~~ combattre. Les restes
 sans brulots, on les bruleroit avec des brans-
 -Négel

Quant à la ville de Constantinople.
 Il dependeroit du Commandant Russe d'y mettre
 le feu, et de la consumer entièrement avec ses
 faubourgs, Scutari, et tous les gros villages
 sur les bords du Canal, ou bien de mettre la
 Porte à contribution &c.

Si il y avoit avec la flotte ^{Russe} une armée
 de débarquement on ^{la} mettroit à terre sous les murs

du Serail et sans batteaux, même, à l'Ancre où on
 garde les chaloupes du Sultan. En possession du
 Serail et de ses jardins on seroit maître de la ville
 & la flotte Russe à portée de soutenir les troupes
 de terre; et sous ses canons de les embarquer en cas
 d'attaque de forces supérieures. Après avoir détruit
 ce pris, tout ce qu'on jugeroit convenable, la flotte
 Russe / en cas qu'on ne voudroit ou qu'on ne pourroit pas
 soutenir la possession de la ville / se retireroit aux Isles
 du Prince, ou bien derrière la pointe de Calcedoine
 où elle seroit ~~en~~ hors des courants, en sûreté
 contre tout attentat de lui mettre le feu par des
 batteaux &c. Là elle pourroit attendre un vent
 du Sud pour retourner dans la Mer Noire ou aller
 attaquer les Dardanelles, ce qui de ce côté là est
 plus facile qu'en entrant de l'Archipel.
 Les Turcs ont négligé de fortifier le
 seul endroit qui pourroit défendre le port de Const-
 antinople, c'est de Bysiktashe à Tophana, parce que
 la marche des vaisseaux est lente et ils sont
 forcés de s'approcher de très près pour entrer au
 port. Mais il falloit faire abattre Pera et y cons-
 truire une forteresse pour empêcher un ennemi de
 mettre des troupes à terre et gagner cette hauteur.

139

qui commanderoit les batteries de Tophana. De
tous les Plans que les Officiers François ont proposé
pour défendre le Canal, celui-ci n'est pas entré
dans leur pensée.

Ces sont les différentes observations
que j'ai eu l'honneur de vous faire, Monseigneur,
à différentes occasions, je les ai mis en écrit selon
vos ordres.

Wm Eton, L.^e Col.

Au Quartier-General du
Camp devant Oczakow
le 1.er Août 1788.

Letter written by Lt. Col. Elton
on the possibility of destroying
the Turkish fleet in the Port of
Constantinople with a very
inferior force.

1 August 1788 ~~or 1798~~

Prince Potemkin died in 1792

